

Mokslo Lietuva

TARP PRIORITETINIŲ MOKSLO SRIČIŲ – TRANSPORTO SEKTORIUS ■ 2, 3 p.

APIE ŠIUOLAIKINIUS BIOLOGIJOS MOKSLUS MOKYTOJAMS ■ 3 p.

IŠLEISTAS XXIII VLE

TOMAS ■ 8, 12 p.

■ p. 9, 12 Mokslininkai bendradarbiauja su mokiniais

■ p. 11 Prano Mašoto 150-osioms gimimo metinėms

Nr. 21 (509)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Virginijos Valuckienės nuotrauka

Gamtos tyrimų centro vadovas prof. habil. dr. Vincas Būda sveikina „Mokslo Lietuvos“ redakciją vyriausiojo redaktoriaus Gedimino Zemlicko asmenyje su 500-uoju laikraščio numeriu; vyksmui plojimais pritaria Lietuvos mokslininkų sąjungos narys Vladas Guoga, Mykolo Romerio universiteto Vadybos instituto lektorė Janina Čižikienė ir Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas Vygintas Gontis

„Mokslo Lietuva“ įveikė penkių žvaigždučių etapą

Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos iniciatyva paminėtas laikraščio „Mokslo Lietuva“ 500-asis numeris. Neskaitlinga laikraščio redakcija nematė reikalo išsišokti, nes laikosi legendinio Vilniaus universiteto buvusio rektoriaus profesoriaus Jono Kubiliaus nuostatos: viešai nešvęsti įvairių sukakčių, jeigu tik galima išvengti. Rektorių nepakentė nenuoširdumo, niekino pataikūnus, o jubiliejai ir šventės kaip tik proga toms piktžaidėms reikšti ir vežėti. Kaip žinome, ir pirmą savo asmeninę sukaktį J. Kubilius Vilniaus universitete sutiko leisti minėti tik tada, kai rektoriaus skeptrą, tuomet dar simboliškai, perdavė į profesoriaus Rolando Pavilionio rankas. Keistas dalykas – nepamirštamoji asmenybė atmintyje iškilo rašant pirmą šio rašinio sakinį. Tikriausiai neatsitiktinai. Pasąmonėje glūdi kertiniai atsparos dalykai, kuriuos žmogus prisimena, kai pribrešta laikas. Nepamirštamasis Rektorių nuo pirmųjų numerių, kai tik tapo įmanoma, prenumeravo „Mokslo Lietuvą“, daugelyje renginių (ypač savojo universiteto mielai lankydamas) rasdavo progą redaktoriui vieną kitą publikaciją pakomentuoti, pareikšti savo nuomonę dėl vieno ar kito paviešinto fakto. Argi

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Titulinis pirmojo „Mokslo Lietuvos“ numerio puslapis (1989 m. rugpjūčio 1 d.)

tai nebuvo bendradarbiavimas, tegu ir niekur nepažymėtas? Metams bėgant visa tai pradėdi labiau vertinti. Beje, kol vadovavo Vilniaus universitetui J. Kubilius nemėgo, kad į jį būtų kreipiamasi kaip į akademiką, girdi, prieš karą akademikai buvo vadinami visi universiteto studentai. Kitas reikalas – profesorius. Tai jau solidus akademinis laipsnis ir to pakanka.

Tiek apie visokio plauko sureikšminimus ar susireikšminimus, kurių mūsų gyvenime, taip pat ir akademiname, apstu. Lietuvos mokslininkų laikraščio būklė, nors egzistenciškai dramatiška (tai permanentinis būvis, su kuriuo apsiprasta, tarsi kitaip ir negali būti), nelyginama su kiekvieno rektoriaus pečius slegiančios rūpesčių ir atsakomybės naštos jau vien dėl skirtingo masių santykio. Tačiau kiekvienai skruzdėi sava našta. Pagaliau į laikraščio interesų orbitą ramia širdimi galėtume įtraukti gan plačią Lietuvos mokslo ir kultūros bendruomenių dalį, su visais universitetais ir mokslo institucijomis, nes tai ir yra ta raiškos erdvė, kurioje jau 24 metus tarp įvairių uolų ir povandeninių rifų laviruoja „Mokslo Lietuva“.

■ Nukelta į 6 p.

Romualdas OZOLAS. Laisvės kranto vis dar nematyti (3)

Pabaiga, pradžia Nr. 17 ir 18.

Kiekvieno žmogaus gyvenime galima rasti įvairių atskaitos taškų, kertinių momentų. Būties sąrangą Romualdas Ozolas tikina perpratęs po trejų metų įtempto intelektualinio darbo, ypač antikos studijų, o M. Gorbačiovo pertvarką (perestroiką) pasitiko jau pažindamas būtį ir buitį, susipynusias ir neišskiriamas tarsi In ir Jang (yin yang), naktį ir dieną, tamsą ir šviesą kinų metafizikos sampratoje. Būta reikšmingų tarpstočių, nes juk negali žinoti, kokio peno reikia nepasotinamai žmogaus sielai. Kraštotyrinės ekspedicijos, Knygos bičiulių draugija, Tomo Mano seminarai, bičiuliškos diskusijos su profesoriais Bronislovu Genzeliu, Arvydu Šliogeriu, Jonu Balčium ir kitais bendraminčiais – tai dvasios ugdymo stotelės, kurių svarba abejoti netenka. Tai įvadai į Sąjūdį, davę užtaisą, be kurių neišvaizduojama ir visa posąjūdinė Romualdo Ozolo veikla, jei apskritai toks dalinimas įmanomas. Paslaptieji In ir Jang lydi mus visą gyvenimą, net jei apie tai kasdienybėje nėra laiko susimąstyti. Tikriausiai laimės nesuteikia ir susimąstantiems. Bet juk yra kai kas aukščiau už asmeninę laimę.

Su Nepriklausomybės Akto signataru, Stasio Šalkauskio premijos laureatu Romualdu OZOLU šioje baigiamojoje mūsų pokalbio dalyje kalbėsime ne apie tai. Bet gal kaip tik būtent apie tai – palikime darbo ir mūsų skaitytojų vaizduotei.

Nepriklausomybė kaip nuolatinis tapsmas

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Romualdai, grįžkime prie istorijos ir kultūros žurnalo „Nepriklausomybės sąsiuviniai“. Leidžiate dviese su Eugenijumi Skrupskeliu.

Romualdas Ozolas. Kol kas nėra sunku leisti, nes medžiagos prisikaupė tiek, kad bent šiuos metus galime dirbti be didesnės įtampos. Turiu sudaręs maždaug dvejų šimtų temų sąrašą, tenka ieškoti autorių, kurie galėtų ir prisiimti tas temas rutulioti.

ML. Kokią prasmę teikiate sąvokai „Nepriklausomybė“ žurnalo pavadinime? Ar tai nepriklausomybės siekis, kelias, kurį teko įveikti atsiskiriant nuo imperijos, o gal pirmieji žingsniai pasiekus politinio savarankiškumo, tegu ir sąlyginio? O gal mintyje turite nuolatinį tapsmą kuriant, stiprinant tautą ir valstybingumą?

R. Ozolas. Jeigu man pavyktų įgyvendinti žurnalo visumą, kokią esu sumanęs, pasiekti to, ką išreiškėte klausime savo paskutiniuoju sakiniu, tai jausčiausi atlikęs pareigą aukščiausiu lygiu. Nepriklausomybė yra nuolatinis tapsmas, – tiek žmogaus, tiek tautos, tiek pačios valstybės mastu. Žurnale noriu nepriklausomybę interpretuoti aukščiausiu filosofiniu lygmeniu, kiek mes pajėgiame apie nepriklausomybę mąstyti net kaip apie tikėjimą. O iš politologo pozicijų – kaip

■ Nukelta į 4 p.

PRIORITETAI

TRANSPORTO SEKTORIUS – tarp prioritetinių mokslo sričių

Prof. dr. Nijolė BATARLIENĖ
Vilniaus Gedimino technikos
universiteto Transporto inžinerijos
fakulteto mokslo prodekanė

Siekiant, kad Lietuvos transportas taptų išplėtotas Europos transporto sistemos dalimi, pajėgtų konkuruoti su kitų šalių transporto rūšimis, turi būti užtikrintas efektyvus, patogus ir saugus krovinių ir keleivių vežimas. Tuo tikslu, būtina taikyti pačias naujausias technologijas, informacines transporto sistemas, inovatyvius sprendimus. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas transporto inžinerijos mokslui ir studijoms. Būtina vystyti Lietuvos transporto sektorių ir jį integruoti į ES transporto sistemą vykdant visų trijų pakopų studijas ir mokslinius tyrimus, didinti Lietuvos transporto sektoriaus konkurencingumą.

Transporto vaidmuo Lietuvos ekonomikoje išskirtinis – jo sukuriama šalies BVP dalis sudaro apie 12,9 % šalies vidaus produkto, nors transporto sistemoje dirba tik apie 5 % šalies darbingo amžiaus žmonių. Šiam sektoriui priklauso ir stambiausios Lietuvos įmonės (AB „Lietuvos geležinkeliai“, „Girtka logistics“, Klaipėdos valstybinis jūrų uostas), ir smulkesnės kompanijos, sėkmingai vystančios verslą („DPD Lietuva“, „AdRem“, „Vingės terminalas“ ir kt.), daugelis priklauso kuriai nors transporto asociacijai („LINA“, „LINEKA“, Lietuvos logistikos asociacija ir kt.).

Transporto sektorių Lietuvoje – stabilus ir nuolat plėtojama, viena iš prioritetinių ūkio šakų. Tai pripažįsta įvairios valstybės institucijos. MOSTA ataskaitoje „Pasiūlymai dėl Lietuvos Sumanios specializacijos prioritetinių krypčių“, kurią rengė tarptautinė nepriklausomų ekspertų grupė, *Transportą, logistiką ir e-sistemas* paskelbė kaip atskirą prioritetinę kryptį. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su kitomis ministerijomis išskyrė 6 prioritetines Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtos ir inovacijų raidos (sumanosios specializacijos) kryptis, iš kurių viena yra *Transportas, logistika, informacinių ir ryšių technologijos (IRT)*. Kaip teigė švietimo ir mokslo ministras Dainius Pavalkis, buvo atsižvelgta į mūsų šalies mokslinį ir gamybinį potencialą, ūkio augimo galimybes, todėl buvo išskirtos sritys, kuriose Lietuva jau turi įdirbį ir kurios itin svarbios didinti šalies konkurencingumą. Koordinuotomis (nuo idėjos iki patekimo į rinką) valdžios, verslo ir mokslo pastangomis koncentruojant inovacinę aktyvumą prioritetinėmis kryptimis tikėtina sukurti kritinę verslo ir mokslo dalyvių masę, kuri dirbdama kartu galėtų pasiekti sisteminių pokyčių, stiprinant Lietuvos ūkio konkurencingumą. Lietuvos Respublikos vyriausybė, įgyvendindama Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 m. programą, patvirtino šias prioritetines mokslinių tyrimų eksperimentinės plėtos ir inovacijų raidos kryptis š.m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 951.

Transportas yra viena iš svarbiausių strateginių ūkio šakų, todėl neteisingi sprendimai šioje srityje gali neigiamai atsiliepti visoms su transportu susijusioms pramonės šakoms. Transporto sistemos modernizavimas ir restruktūrizavimas – vienas iš Lietuvoje vykdomos ekonominės politikos prioritetų. Transporto politikos tikslai ir uždaviniai

suformuluoti Nacionalinėje transporto plėtros programoje ir Vyriausybės programoje bei jos įgyvendinimo priemonėse: subalansuota transporto infrastruktūros ir vežimų paslaugų plėtra, per tarptautinės reikšmės koridorius integruojantis į Europos transporto tinklą ir transportavimo paslaugų (ypatingą dėmesį skiriant tranzitui) rinką. Šių tikslų ir uždavinių įgyvendinimas grindžiamas multimodaliteto principais, t. y. prioritetą teikiant kompleksiniam transporto infrastruktūros, technologijų ir transportavimo paslaugų plėtojimui visose transporto šakose.

Logistika – vienas iš pagrindinių Europos ekonomikos sektorių, apimantis verslo produktų ir informacijos judėjimą ir sandėliavimą tarptautiniu mastu. Transporto ir logistikos sektorius – vienas perspektyviausių ir spar-

VGTU Transporto inžinerijos fakulteto studentai pratybų metu

VGTU Transporto inžinerijos fakulteto studentų laboratoriniai darbai Vilniaus lokomotyvų remonto depe

čiausiai augančių rinkoje. Jis sukuria beveik 14 % Europos BVP (remiantis Europos logistikos veiksmų planu). 2013 m. birželio 11 d. Briuselyje buvo oficialiai įsteigta Europos technologijų platforma Logistikos vystymui (European Technology Platform on Logistics, ALICE). Platforma įsteigta, kad būtų parengta išsami strategija dėl tyrimų, naujovių taikymo, logistikos ir tiekimo grandinės valdymo inovacijų diegimo į rinką Europoje. Platforma prisidės prie ES mokslinių tyrimų programos „Horizontas 2020“, kurioje dalyvauja ir Lietuvos mokslininkai. Tikslas – pasiekti 30 % našumo logistikoje pagerinimą iki 2030 m., t. y. paspartinti našesnių, konkurencingesnių ir tvaresnių tiekimo grandinių kūrimą.

Lietuvos transportas, įstojus į ES, tapo neatskiriama Europos transporto sistemos dalis, veikianti pagal bendrus dėsnius, reikalavimus ir įstatymus. Kita vertus, Lietuva, kaip Europos geografinis centras, savo transportą naudoja daugiausia tranzitiniais pervežimais iš vakarinės Europos ir rytinę jos dalį, kuriai priklauso Pabaltijo respublikos, Suomija, Baltarusija, Rusija, Moldavija, Ukraina ir Kazachija, Azijos, Užkaukazės šalys. Į pastarąsias šalis didesnė dalis pervežimų tenka geležinkeliais, orlaiviais, naftotiekiais, dujotiekiais ir elektros tinklais.

Nekyla abejonių, kad transportas – labai svarbi šalies ūkio šaka, apimanti įvairių rūšių transporto sistemas, kurios tarpusavyje konkuruoja krovinių ir keleivių vežimuose ir papildo viena kitą. Lietuvą kerta 6 europinės magistralės. Tai rodo, kad Lietuva turi gerai išvystytą kelių tinklą, yra svarbi tranzito valstybė. Jūrų transportas gana populiarus Lietuvoje vežti krovinius. Jūrų transportu daugiausia vežamos

cheminės ir mineralinės trąšos, nafta ir jos produktai. Klaipėdos uostas – svarbiausias Lietuvos pervežimų generatorius bei pagrindinis tranzito centras. Klaipėdos uostas bendradarbiauja su automobilių kelių ir geležinkelių tinklu. Per jį gabenami didžiuliai kiekiai krovinių. Vilniaus oro uostas, palyginus su kitais Baltijos šalių oro uostais, pakankamai apkrautas, bet mažas platesniame tarptautiniame kontekste. Vis didėjančią reikšmę Lietuvos transporto sistemoje užima geležinkelių transportas, sėkmingai gyvuojantis jau 145 metus, vystosi, teikia keleivių vežimo ir krovinių gabenimo paslaugas. Ypač svarus geležinkelių transporto vaidmuo yra krovinių rinkoje. Dabar Lietuvos geležinkelis užima daugiau nei 40 % šalies krovinių gabenimo rinkos.

Todėl vieno nacionalinės ekonomikos lyderių – transporto – produktyvumo, konkurencingumo, paslaugų kokybės aukšto lygio užtikrinimas yra vienas svarbiausių ūkio plėtros uždavinių. Transportas atlieka perspektyvią ir konkurencingą veiklą, kuri yra reikšminga sprendžiant visuomenės judumo problemas. Prekių ir asmenų judumas – esminė Europos pramonės ir paslaugų konkurencingumo dedamoji dalis.

Pervežimo ir eismo saugumą gali pagerinti inovatyvios informacinės sistemos, naudojamos valdyti keleivių ir krovinių srautus, kontroliuoti pervežimą. Taip pat būtina gerinti infrastruktūrą – kelių, geležinkelių kokybę. Neigiamą pervežimo veiklos įtaką gamtinei aplinkai ir žmonėms turi būti valdoma ir netgi mažinama.

Augančios vežimų apimtys ir didėjančios jų greičiai neigiamai atsiliepi energetiniams ištekliams. Išskilo svarbių uždavinių: mažinti kuro, energijos sąnaudas, kurti naujas degalų rūšis,

naujas transporto priemones, tobulinti vidaus degimo ir kitas energijos rūšis naudojančius variklius. Visas šias problemas imasi spręsti ne tik transporto inžinerijos, bet ir kitų sričių mokslininkai. Šeši universitetai (Vilniaus Gedimino technikos, Vilniaus, Kauno technologijos, Klaipėdos, A. Stulginskio ir Šiaulių universitetai) turi techniškąjį mokslinį potencialą, augina jaunuosius mokslininkus – ne tik magistrantus, bet ir doktorantus. Gabus jaunimas gali atnešti naujų idėjų. Dabar net keturi Lietuvos universitetai (VGTU, KTU, ASU ir KU) vykdo Transporto inžinerijos studijų krypties studijas. Trys iš šių universitetų (VGTU, ASU ir KU) turi Jungtinę Transporto inžinerijos mokslo krypties doktorantūrą. Ruošiant daktarus kviečiami ekspertuojantys komiteto nariai iš kitų šalių – Latvijos, Ukrainos ir kt.

Šiuo metu vykdoma Nacionalinė kompleksinė programa „Civilinės inžinerijos sektoriaus plėtra ir transportas“. Universitetai stiprina laboratorinę bazę, atlieka mokslinius tyrimus, gilina Transporto inžinerijos mokslo krypties žinias. 2013 m. pavasarį VGTU, KTU, KU kartu su LR susisiekimo ministerija pateikė paraišką rengti Nacionalinę transporto mokslo programą „Saugios, tvarios ir konkurencingos transporto ir logistikos sistemų kūrimas ir plėtojimas“, kuri Lietuvos mokslų taryboje buvo įvertinta 8 iš virš 30 teiktųjų. 2008 m. ŠMM paskelbus II etapo kvietimą parengti galimybių studijas, apimančias aukščiausios kompetencijos specialistų rengimą, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, mokslui imlaus verslo vystymą konkrečiame mokslui imliame ūkio subsektoriuje, buvo pateiktos keturios tokios studijos, viena iš jų – „Transportas“.

Mokslinių tyrimų ir inovacijų programa „Horizontas 2020“ numato skirti finansavimą spręsti šiuos uždavinius:

- Sveikata, demografiniai pokyčiai ir gerovė;
- Maisto tiekimo užtikrinimas, tvarus žemės ūkis, jūrų ir jūrininkystės moksliniai tyrimai ir bioekonomika;
- Saugi, švari ir efektyviai naudojama energija;
- Išmanus, netaršus ir integruotas transportas.

Bendras mokslinių tyrimų ir inovacijų programos „Horizontas 2020“ tikslas bus tvarus vystymasis.

Nauji techniniai sprendimai reikalauja žinių, kūrybiškumo, naujų idėjų bei intelekto. Dabar Lietuvoje kuriami penki slėniai – integruoti mokslo, studijų ir verslo bendradarbiavimo centrai

(Saulėtekis, Santaka, Santara, Marine ir Nemunas). Tai puiki platforma plėtoti ir transporto mokslo srities inovacijas, diegti jas į verslą. Mokslo potencialas gali padėti verslui kovoti konkurencinėje veikloje.

Labai svarbu, kad transporto inžinerijos mokslas integruotųsi į Europos transporto mokslo ir tyrimų centrų. Šiomis dienomis Lietuvos kosmoso tyrėjai ypač stengiasi, kad Europos mokslininkai priimtų juos kaip lygiaverčius partnerius rengti bendrus projektus.

Atnaujinta Lietuvos nacionalinės transporto plėtros programa, kurioje daug dėmesio skiriama mūsų šalies transporto politikai koreguoti, atsižvelgiant į naujas transporto plėtros tendencijas Europoje ir pasaulyje, besiplėtojančius partnerystės su ES procesus. Koncentruojamasi į Lietuvos transporto sektoriaus perspektyvas taikyti multimodalinį požiūrį, t. y. prioritetą teikti kompleksiniam transporto infrastruktūros, technologijų ir pervežimo paslaugų plėtojimui visose transporto šakose. Tarptautinė logistika – viena iš veiklos sričių, kurioje darbas niekada nenutrūksta. Tik nedaugeliui verslo sričių būdingi tokie stiprūs vidiniai ryšiai ir plati veiklos geografija. Daugelis išsivysčiusių pasaulio šalių vartotojų tarptautinės logistikos tobulinimą laiko svarbiu procesu. Mišrusis traukinys „Vikingas“ – bendras Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos geležinkelių, uosto krovos kompanijų ir Klaipėdos, Iljičovsko ir Odesos uostų projektas. Konteinerinis traukinys „Saulė“ – tai efektyvi intermodalinė logistikos grandinė tarp Rytų ir Vakarų. Dabar jau yra suderintas ir konteinerinio traukinio iš Kinijos į Belgiją maršrutas.

Tarptautinė transporto veikla grindžiama dvišalėmis ir daugiašalėmis sutartimis, tarptautinių transporto organizacijų ir konvencijų reikalavimais ir nuostatomis, regioninio bendradarbiavimo su užsienio šalimis įvairiais lygiais plėtojimu. Lietuva yra pasirašiusi 79 bendradarbiavimo transporto srityje sutartis su ES, Vidurio Europos, NVS ir kitomis valstybėmis, iš jų kelių transporto srityje – su 32, geležinkelio transporto – su 9, vandens transporto – su 10, oro transporto – su 26 valstybėmis. 1998 m. buvo numatyta pasirašyti sutarčių su 11 užsienio šalių, iš jų 6 jau pasirašytos. Lietuvos Respublika arba atskiros jos transporto sektoriaus struktūros yra

Sudėtingi šiuolaikinės MOLEKULINĖS BIOLOGIJOS mokslai

LMA tikrasis narys,
prof. habil. dr. Vytas TAMOŠIŪNAS

Tradiciškai Lietuvos vidurinių mokyklų biologijos mokytojai susitiko ir dalyvavo konferencijoje, kurią organizavo Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Biologijos, medicinos ir geomokslų skyrius. Konferencijoje dalyvavo ne tik VU Biotechnologijos instituto mokslininkai, bet ir VU profesoriai, kurie, beje, daugiausia kalbėjo apie genetikos pasiekimus.

Konferencijos pranešimų tematiką parinko Švietimo ir mokslo ministerijos (ŠMM) ir Biologijos mokytojų asociacijos atstovai, todėl šį kartą buvo kalbėta apie genetikos ir biotechnologijos tyrimus.

Ižangos žodį tarė LMA prezidentas akad. V. Razumas ir ŠMM viceministras dr. R. Vaitkus. Pabrėžta, kad šis tradicinis mokslininkų ir mokytojų susitikimas teikia ne tik mokslinės, bet ir praktinės naudos tiek mokytojams, tiek ir jų mokiniams. Tikimasi, kad biologijos mokytojai turės ne tik tiesioginę galimybę susipažinti su Lietuvos mokslininkų tyrimais, bet apie tai informuos ir savo mokinius. Toks betarpiškumas pasiektas remiantis tuo, kad konferencijos darbą tiesiogiai moderavo LMA vyriausiasis mokslinis sekretorius, minėto skyriaus pirmininkas, LMA tikrasis narys prof. V. Basys ir Biologijos mokytojų asociacijos pirmininkas R. Dorofėjus.

Biotechnologijos instituto įkūrėjas, buvęs direktorius, vienas šio instituto biotechnologijos kompanijų atsiradimo iniciatorių, LMA tikrasis narys prof. A. Janulaitis kalbėjo apie įvairias biotechnologijas, jų sampratą, perspektyvas ir sukurtą biotechnologijos bendrovių tinklą. Vien 1995 m. įsikūrė akcinė bendrovė „Fermentas“, „Biofa“, „Biok“ ir „Biocentras“. Vėliau AB „Biofa“ tapo „Biotechna“ (2000 m.), o dabar vadinasi „Sicor-Biotech / Teva“ (2003 m.).

Bendrovės vykdo bendrus mokslinius projektus, kuria bioproduktus, teikia įvairias paslaugas. Kaip teigė „Fermento“ mokslo direktorius A. Janulaitis, vien „Fermento“ produkcija eksportuojama į 74 šalis. Kita vertus, nenuostabu, kad 2010 m. šią bendrovę nupirko vienas didžiausių pasaulyje mokslinių technologijų bendrovių susivienijimas „Thermo Fischer Scientific“.

LMA tikrasis narys, VU Medicinos fakulteto Žmogaus ir medicininės ge-

netikos katedros vadovas prof. V. Kučinskas pagrindinį dėmesį sutelkė į žmogaus genomą (koduojantys genai, kartotinės sekos, raiškos reguliacija, epigenominių genų raiškos valdymas, sistemų sąveika ir t. t.). Pranešėjas apibūdino ir vieną šiuolaikinių mokslų – genomiką, kuri tiria įvairių organizmų genomus. Pristatė atskirus projektus, vykdomus nuo 1990 m. iki 2013 m. V. Kučinskas aptarė Lietuvos mokslininkų vykdomą, ES remiamą projektą „LITGEN“, kurio pagrindinė idėja – atlikti Lietuvos populiacijos genominius tyrimus. Beje, žmogaus genomo I variantas paskelbtas 2001 metais.

1953 m. Jamesas Watsonas ir Francis Crickas pasiūlė DNR dvigubos spiralinės modelį. Šio atradimo svarbą ir jubiliejų pristatė dabartinis VU Biotechnologijos direktorius, LMA tikrasis narys prof. K. Sasnauskas. Nors jo pranešimas buvo skirtas DNR technologijoms, todėl profesorius aptarė

naudojamos transgenezės, norint gauti reikalingų baltymų medicinai, siekiant modeliuoti ligas (vėžio, diabeto, širdies-kraujagyslių, nervų ir kt.), taip pat veisti gyvulius su pagerintomis technologinėmis savybėmis ir pan.

Epigenetikos tyrimus aptarė LMA tikrasis narys prof. S. Klimašauskas. Pranešėjas nurodė, kad epigenetika nagrinėja genų veiklos pokyčius, vykstančius be pasikeitimų DNR sekoje. Profesorius pagrindinį dėmesį skyrė metilimo procesui, taip pat ir biologiniam metilimui, kuris svarbus žinduolių ląstelėms. Žmogaus genomo tyrimai aktualūs ir medicinai – ligų diagnostikai, prognozei ir terapijai.

Prof. J. Lazutka (VU) savo pranešime teigė, kad ekologinė genetika susijusi ne tik su populiacijų genetiniu tyrimu, bet ir su molekuline ir aplinkos genetika, nekalbant apie populiacijų tyrimus. Pranešėjas pateikė

Teksaso sumažėjimas, Tatrų kalnų ožkų išnykimas ir pan.

Kitas pranešėjas – prof. S. Grigiškis („Biocentras“) pristatė ekologinės biotechnologijos perspektyvas. Ši biotechnologija apima žmogaus ir aplinkos santykių įvertinimą bei žalingų (pvz., naftos ir jos produktų) poveikių šalinimą biotechnologinėmis priemonėmis. Žmogaus organizmą tiesiogiai gali veikti ne tik teršalai, bet ir oras, vanduo, maistas, žinoma, jo būklei turi įtakos socialinė aplinka, medicininis aptarnavimas, ekonominis lygis ir kt. Pvz., imunoaktyvios medžiagos veikia ne tik žinduolių imuninę sistemą, bet potencialiai gali būti naudojamos mikrobinių infekcijų ar vėžinių ligų terapijai (toks projektas planuojamas įgyvendinti). Pranešėjas daug dėmesio skyrė naujoms biotechnologijoms (ekologijoje, medicinoje, maisto pramonėje, žemės ūkyje ir t. t.), teršalams, kurie patenka į vandenį (upes, ežerus

Dr. D. Matulis (VU Biotechnologijos institutas) konferencijos dalyvius supažindino su kita biotechnologija – vaistų kūrimu Lietuvoje ir pasaulyje. Atsižvelgiant į ilgametį patyrimą užsienyje ir naujų vaistų kūrimo poreikius, pranešėjas pabrėžė, kad visame pasaulyje naujo vaisto sukūrimui skiriama 12–15 metų, išleidžiama 1–2 milijonai JAV dolerių. Pvz., atskiros kompanijos 1997–2001 m. kūrė 5–21 vaistą, o per šį laikotarpį išleido 33–88 milijonus dolerių, daugiausiai lėšų – 108,178 milijonų dolerių 14 vaistų kūrimui išleido „Phizer Inc“ kompanija. Beje, Biotechnologijos instituto dr. D. Matulio atstovaujama skyriuje vaistai kuriami kompleksiskai – kartu dirba molekulinės ir ląstelinės inžinerijos specialistai, dalyvauja organinės sintezės, biofizikos ir molekulinio modeliavimo grupės. Ypač daug dėmesio skiriama priešvėžiniam Hsp90 preparatui: nagrinėjama jo struktūra, veikimo mechanizmas, termodinaminės savybės, sąveika su vėžinėmis ląstelėmis, klinikinės poveikis. Beje, kaip nauji vaistai veikia išgyvenamumą, bandyta su vėžinėmis ląstelėmis (pelės buvo paskiepytos MH22a, HCT116 ląstelėmis).

Kompiuterių panaudojimą (bioinformatika) molekulinės biologijos modeliavimui aptarė to paties instituto skyriaus vadovas dr. Č. Venslovas, pirmiausia išdėstęs kompiuterinės biologijos privalumus: nereikia specialios įrangos, galima dirbti bet kurioje pasaulio dalyje, įmanoma saugiai nagrinėti įvairius patogenus. Žinoma, pranešėjas skatino įsijungti į šį darbą mokytojus ir jų mokinius. Biologinis modeliavimas atliekamas JAV, Europos, kai kuriose Azijos šalyse. Tuo tarpu Lietuvoje biologinis modeliavimas nedaug lenkia Afrikos šalyse atliekamus darbus. Svarbu, kad biologinį modeliavimą galima atlikti kartu su eksperimentiniais bandymais. Pvz., Biotechnologijos institute atliekami *Mycobacterium tuberculosis* mechanizmo, leidžiančio pasisavinti vitaminą B₁₂ iš šeimininko, tyrimai.

Taigi ši konferencija biologijos mokytojams buvo naudinga – sudaryta puiki galimybė susipažinti su Lietuvoje atliekamais molekulinės biologijos tyrimais ir jų pasiekimais.

Konferencijoje susitiko Lietuvos vidurinių mokyklų biologijos mokytojai, Vilniaus universiteto Biotechnologijos instituto mokslininkai ir Vilniaus universiteto profesoriai

ir kitas technologijas – genų terapiją, naudojamą gydyti genetines ligas (pvz., pilnas imunodeficitas susijęs su X chromosoma), genų įvedimą ir genų pašalinimą. Panašios technologijos

daug ekologinės genetikos pavyzdžių: įžuvinimo atlantinėmis lašišomis dėsniniam (Švedija), Kanados vilkų išgyvenimo problemos (Isle Royale saloje), Amerikos pumų (Floridos ir

ir jūras), gruntą, nors 1/3 dalis naftos produktų – išgaruoja, bet teršiamas oras. S. Grigiškis pristatė ekologinius projektus: „Decrease“, „Ecofuel“, „Bioketotech“, „Biocap“, „Kolagent“ ir kt.

Atkelta iš 2 p.

18 svarbiausių tarptautinių transporto organizacijų narės, prisijungusios prie 23 daugiašalių konvencijų ir protokolų, reglamentuojančių tarptautinių transporto paslaugų teikimo aspektus.

Didelę reikšmę šioje srityje turi Rytų-Vakarų transporto koridoriaus (East-West Transport Corridor, EWTC) asociacija. Šis transporto koridorius jungia pietinės Švedijos, Danijos, Vokietijos, Lietuvos transporto centrus su Baltarusijos, Ukrainos, Rusijos ir Azijos šalių transporto sistemomis. Siekiama suformuoti globalią konkurencingą transporto ir logistikos grandinę per Lietuvą. Asociacija aktyvina transporto, logistikos kompanijų, intermodalinių terminalų operatorių, krovinių siuntėjų ir gavėjų, valdžios

struktūrų, mokslo ir tyrimo institucijų bendradarbiavimą, skatina politinį ir ekonominį dialogą tiek tarp valstybių, priklausančių koridoriui, tiek tarp EWTC partnerių ir kitų pasaulio regionų. Pagrindiniai EWTC tikslai – stiprinti įvairių transporto mazgų bendradarbiavimą ir siekti, kad šio koridoriaus pagrindu būtų suformuota konkurencinga tarptautinė transporto ir logistikos grandinė. Siekiama, kad transporto koridorius „Rytai-Vakarai“ plėtotų mažiau aplinką teršiantį transportą ir išsiskirtų kaip žaliasis transporto koridorius. Tai valstybei labai svarbus ekonominis projektas.

Sausumos transporto inžinerija – tai mokslas apie transporto priemonių konstrukcijos, varikliai, įvairūs mazgai, agregatai ir jų sistemos, taip pat transporto priemonių priežiūra,

remontas ir saugus jų eksploatavimas, todėl reikia ypač stengtis, kad jaunimas studijuotų visus šiuos studijų programų modulius. Svarbią reikšmę turi ir studentų praktikos ne tik Lietuvos transporto įmonėse, bet ir užsienio šalyse. Lietuvos automobilių tyrėjai susijungė į automobilių inžinierių sąjungą (LAIS). LAIS yra Tarptautinės automobilių inžinierių sąjungos narė (FISITA – Fédération Internationale des Sociétés d'Ingénieurs des Techniques de l'Automobile). Tarptautinė automobilių organizacija FISITA remia studentų veiklą ir gali padėti vystyti jaunimo idėjas ir planus.

Vystant transporto strategiją ir galvojant apie ateities transporto energetiką ir ekologiją, per artimiausius 10–15 metų reikės pereiti prie technologiškai naujos energetikos, t. y. naudoti naują

kurą (pvz., biokurą, vandenilį, suspaustą orą ir kt.) esamuose vidaus degimo varikliuose ir akumulatorius, įkraunamus iš išorinio elektros tinklo perpus pigesne nakties energija, bei vandeniliu ir oru maitinamus kuro elementus. Energija turės sukurti elektros variklius nenaudojant mechaninių transmisijų, neteršiant aplinkos ir nekeltant jokio pavojingo triukšmo. Tenka pripažinti hibridinių automobilių efektyvumą. Naujausiose transporto priemonėse, pvz., autobusuose, akumulatoriams krauti naudojamos kompaktiškos dujų turbinos, vietoje akumuliatorių įrengiami galingi kondensatoriai, generatoriaus ir starterio apvijos montuojamos išorinėje smagračio dalyje, įtampa automobilyje padidinama keturgubai.

Visiems strateginiams transporto uždaviniams spręsti reikalingi specia-

listai, išmanantys transporto priemonių, krovos ir sandėliavimo įrangos teorinius, konstrukcinius, sąveikos su keliu ir aplinka, techninės priežiūros, saugaus eismo ir vežimų organizavimo principus, informacines technologijas, vadybą, logistiką, gebantys tyrinėti, kurti ir tobulinti transporto priemones ir technologinę įrangą, procesus, analizuoti ir perteikti informaciją, didinti transporto konkurencingumą.

Problemos gimdo kantrybę, kantrybė gimdo atkaklumą, atkaklumas formuoja charakterį, charakteris suteikia viltį, viltis suteikia jėgą, o jėgos ir yra tai, ko mums reikia, kad pasiektumėte savo tikslą.

[Bilas Geitsas]

NERIMASTIS

Romualdas OZOLAS. Laisvės kranto vis dar nematyti (3)

■ Atkelta iš 1 p.

visa tai, ką laikai savo tikėjimu ir savo paties paskirtimi, praktiškai įgyvendinti tam tikrų sprendinių ir veiksmų visuma. Nepriklausomybė yra ontologinė mūsų buvimo esmė. Joje glūdi ir laisvės supratimas. Juk nepasakysi, kad laisvė – tai bėgimas į užsienį, kaip sako kai kurie mūsų vadai ir vaikai? Ar kad laisvė – tai mušti vienas kitą ir žudyti? Ar kad homoseksualų industrijos išsivystymas jaučiant neprincipingos ir bailios valdžios pritarimą? Visiškai neanalizuojamas atsakomybės klausimas taip ir lieka valstybinės mąstysenos parašėje.

ML. Išties, kokį aštresnį ir visuomenę jaudinantį klausimą bepaimtume, jis siejis su nepriklausomybės sąvoka. Kad ir žemės pardavimo užsieniečiams klausimas, skandalas, sukėlęs dujų gavybos iš skalūnų peripetijas, atskleidęs valdžios visišką nesiskaitymą su bendruomenėmis ir gyventojais, pagaliau sąmoningas ar dalies gyventojų vis dar neįsisąmonintas Lietuvos kaimo ir tradicinės žmonių gyvenimo sanklodos naikinimas. Esame pratinami valgyti ne Lietuvoje išaugintą ir pagamintą, bet atvežtiną maistą, nes trečiarūšiams valgytojams ir toks geras.

R. Ozolas. Ir modifikuotą maistą, nors apie tai sėkmingai tylima.

ML. Arba štai artėjantis euro įvedimas Lietuvoje. Kad naudingas oligarchams, abejonių nekyla, bet kieno sąskaitai je dar labiau tarpas? Kodėl neanalizuojama ir neskelbiama, kiek praras paprastas žmogus, jau dabar vos suduriantis galą su galu? Jau nekalbu apie mūsų savasties išsaugojimą ir neišvengiamus praradimus. Kodėl „Nepriklausomybės sąsiuvinuose“ viso to neanalizuojate?

R. Ozolas. Klausiate labai daug ir labai konkrečių dalykų. Neįmanoma apglėbti, kas neaprepiama. Dabar dėmesį esame sutelkę į viešojoje erdvėje neeksponuotų dokumentų skelbimą ir netgi žinomų faktų interpretavimą nepriklausomybės aspektu. Pvz., po devynių dienų nuo 1941 m. birželio 14 d. pradėtų trėmimų kilusio Birželio sukilimo, taip pat Lietuvos laikinosios vyriausybės veiklą aptarianti medžiaga pateikiama kaip vienas iš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo epizodų. Labai džiaugiamės, kad tose publikacijose mums pavyko atskirti Lietuvos laikinosios vyriausybės veiklą nuo Vokietijos nacių pradėtos žydšaudystės, taip pat ir nuo pačių nacių. Kai dabar bus bandoma manipuliuoti šiais melais, bus galima aiškiai nurodyti, kaip buvo iš tikrųjų. Kurį laiką dar būsime priversti liūto dalį skirti būtent tokio tipo problemoms, pamažu išeinant į metafizinius apmąstymus. Jeigu žurnalą išplėstume iki 100 ar 120 puslapių, atsirastų reali galimybė imtis Jūsų minėtųjų temų.

ML. Net ir tos problemos, kurių dabar ėmėtės, nėra dviejų ar trijų žmonių užmojis. Kodėl kuriam nors mokslo institutui neįsteigus etato kito naujausios nepriklausomybės laikų istorijos klausimams nagrinėti? „Nepriklausomybės sąsiuviniai“ galėtų būti ta skelbimo erdvė.

R. Ozolas. Aš tokiais dalykais netikiu. Dabar užsiėmiau laišku rašymu galintiems mūsų veiklą paremti – asmenims ir organizacijoms. Manau, kad Spaudos, radijo ir televizijos fondas ne visados remia šią iniciatyvą. Jeigu atsirastų daugiau problemos svarbą suprantančių žmonių, ir dar disponuojančių tam tikrais finansiniais ištekliais, pasižymintį mecenatavimu

Romualdas Ozolas taria prakalbą Vilniaus karininkų ramovėje, pristatant Vytauto Ylevičiaus fotoalbumą „Dainų ir artojų tėvynė“. Už kalbėjojo Rita Aleknaite-Bieliauskienė, Dalia Urbanavičienė, fotoalbumo autorius V. Ylevičius, kompozitorius Vytautas Juozapaitis ir kiti dalyviai

savimone, būčiau laimingas, turėtume į ką remtis. Tada jau būtų galima pakalbėti ir apie solidesnę redakciją, imtis aštresnių nūdienos problemų.

Ar kultūrinis žmogus išvirs į fiziologinę išnarą

ML. Kaip atsitiko, kad Lietuvai šventos Sąjūdžio idėjos, bendri tautos siekiai tarsi nugrimzta į atminties dugną? Užtenka pasižiūrėti, į kokią žmonių socialinę nelygybę šalį atvedė tie, nuo kurių tai priklausė. Tautos dauguma pasakytų: ne tokios Lietuvos norėjome... Žmonių nepasitenkinimas – palankiausia terpė visokio plauko demagogams ir avantiūristams skleisti. Nebelieka kriterijų, pagal kuriuos būtų galima atskirti, kas yra kas, pasimetusi tauta renka į valdžią „mesijus“, į valdžiusius įtikinėjimų ir pažadų žarstymo meną, bet ne daugiau. Valstybė ir toliau kuriama vadovaujantis nežabotos laisvės iliuzija. Gyvenimas be stabdžių, o viliojančių pagundų daugybė.

R. Ozolas. Ant mūsų užgriuvo dvi fantastinės galybės. Viena jų – idėja, kad nepriklausomų subjektų nėra ir būti negali. Antra – šią idėją realizuojanti Europos Sąjunga, buvusios Tarybų Sąjungos pakaitalas Vakaruose.

ML. Panašaus raugo globalistinės struktūros, kaip sakydavo nepamirštamas bet kokios spalvos globalizmo priešininkas Vilius Bražėnas.

R. Ozolas. Skirtumas nebent tas, kad ne komunizmo, o liberalizmo pagrindu kuriamas regioninis darinys. Bet tai prieš žmogų kaip kultūros žmogų nukreiptas kūrinys. Vadinas, ir automatiškai prieš tautą, nes tauta cementuojasi, į bendrabūvį ateina per kultūrą. Be kultūros žmogus tėra tik fiziologinis padaras. Tokį dabar bando įtvirtinti nežinia kokio plauko kompanija, kultūrinį žmogų verčianti fiziologiniu žmogumi.

ML. Bet juk ir pati Europos Sąjungos įgyvendinimo idėja buvo pradėta realizuoti kaip anglių ir plieno gamybos kontrolės planas (1950 m. gegužės 9 d. Šumano planas), pirmiausia siekiant ekonominių tikslų.

R. Ozolas. Ir dabar Europos Sąjunga, Jungtinės Tautos, Pasaulio gerovės programa konstruojamos ir vykdomos praktiškai pagal tą patį scenarijų. Jis remiasi Žmogaus teisių samprata individo pagrindu, o visa kita tėra išvestiniai dalykai. Apie kokias nors

tautas ar tautines kultūras ten nėra nė žodžio. Net ir apie civilizacijas nėra. Todėl islamas ir tapo toks agresyvus, net teroristinis. Apie tai turime galvoti, jeigu norime suprasti pasaulyje vykstančius procesus. Radikaliesiems islamistams visi kitatikiškai yra priešai. Net Prancūzija, ypač tolerantiška kitatikiams ir kitų rasių žmonėms, galima sakyti, kultūriškai išauginusi tas tautas, islamistams virsta taikiniu.

ML. Ką rodo šie pasaulyje vykstantys procesai? Prancūzija yra ypač jautri savo-

sios kultūros tradicijai, apskritai Europos kultūros tradicijai, net ir anglų kalbai savo šalyje prancūzai bando veiksmingai priešintis. Panašiai ir vokiečiai. Gal tai ir yra patikimos atramos, galinčios būti pavyzdžiu?

R. Ozolas. Kultūra yra vienintelis būdas žmogui išsaugoti žmogiškumą, nekaltant apie žmoniškumą. Kultūra yra kilusi iš bendruomenės ryšio su savo žeme, taigi kūrybinga kultūra visada yra tautinė ir tautiška. Internacinė, globalinė – visada griauanti,

Signatarų namuose, minint aušrininko Jono Šliūpo 150-ąsias gimimo metines, kalba prezidentas Valdas Adamkus, sėdi Romualdas Ozolas, istorikai Zenonas Butkus ir Česlovas Laurinavičius (2011 04 21)

išauganti iš griuvėsių. Kiek joje bus likę žmogiškumo – absoliuti nežinia. Tautinė kultūra – štai atsakymas, kas yra alternatyva destrukcijai ir degradavimui.

ML. Kai kultūros reikalai paliekami gyvenimo užrūbio saviagai, matome, kur visa tai veda. Vertybių kaista tam tikrais gyvenimo tarpniais neišvengiama, bet tai gresia idealų praradimu, nuopoliu. Jautrus visuomenėje vykstančių permainingų barometras – menas išvirsta į performansus, šou, kartais pats „menininkas“ pasijunta meno „kūriniu“, dažniausiai abejotinos vertės. Svyruoja vertinimo kriterijai, o tai vargu ar kur vedantis kelias. Paminėtoji Prancūzija randa progų pademonstruoti, kad Europos Sąjungos kultūros politika nėra pakankama. Faktiškai jos nėra, palikta rūpintis pačioms valstybėms.

R. Ozolas. Dar buvęs Prancūzijos prezidentas Nikola Sarkozy (Nikolas Sarkozy) ir Vokietijos federalinė kancelerė Angela Merkel pripažino, kad multikultūrinės visuomenės modelis nepasiteisino. Dar aiškiau 2011 m. yra pasisakęs Didžiosios Britanijos premjeras Davidas Cameronas. Jo teigimu ES multikultūrinė politika žlugo, naujųjų imigrantų į Vakarų Europos valstybes integracijos modelio taip ir nepavyko sukurti. Pirmiausia dėl pačių atvykėlių, ypač iš musulmoniškų kraštų, nenoro integruotis į europines kultūras, valstybės ir visuomenės sanklodą. Bet Lietuvos žiniasklaidoje D. Cameronas kalba nebuvo skelbiama išties, tik pakomentuota. Kodėl?

ML. Toli dairytis nereikia: ar pavyko Vilnijos lenkus integruoti į Lietuvos kultūrą ir gyvenimą, nors jie to paties tikėjimo kaip ir lietuviai? Vietos lenkai tampa palankia įvairių politinių manipuliacijų terpe, politikierių ir demagogų įrankiu.

R. Ozolas. Lietuvos politikų balsai dažnai nuskamba taip, tarsi jie gyventų vakarykšte diena, visiškai nesuvokdami, kas vyksta kitose ES valstybėse. Gūdu kalbėti apie mūsų geopolitiką, jos paprasčiausiai nėra. Mūsų politikų retorikoje girdėti tik vienas „argumentas“: Europos Sąjunga Lietuvai yra patikima ir vienintelė užkarda prieš Rusiją... O kad ta pati ES eina į aljansą su Rusija prieš augančią Kinijos ekonominę galią, – arba nesuvokiama,

nuves pasaulyje vykstantys geopolitiniai procesai. Jūs strateguoti buvote pratę nuo jaunumės.

R. Ozolas. Kad kinai ateis į Sibirą, vargu ar kam kyla didesnių abejonių. Klausimas – kada. Bet kol jie ten eis ir kursis, įvyks daugybė kitų pokyčių, kils įvairių geopolitinių škvailų. Valstybinės ir privačios nuosavybės pagrindu kinai kurs „visuotinę gero vė“, bet tada neišvengs naujų vidinių prieštaravimų ir problemų asmens lygmeniu. Kol kapstysis juose, mes gal spėsime adaptuotis naujojoje geopolitinėje situacijoje, per tą laiką pakitusioje visoje Europoje.

ML. Ko siūlote imtis šiandien?

Lietuvos mokslų akademijoje vykusioje apskritojo stalo diskusijoje „Tautiškas ir ultranacionalizmas demokratinėje Lietuvoje“ Antanas Buračas, Viktorija Daujotytė, Eugenijus Jovaiša ir Romualdas Ozolas

R. Ozolas. Ryžtingiau veikti europinius procesus. Opiausia problema mums – Lenkijos mutacija imperikalizmo link. „Didžioji Lenkija“, tas Z. Bžezinskio atnaujintas J. Pilsudskio projektas, tyliai remiamas JAV ir toleruojamas ES, nuosekliai vykdomas per vis įžūlėjančią „kresų politiką“, kurios vaisius skabome savo pačių rankomis Vilniuje ir kitur. Į tuos procesus jungiama Rusija. Lenkijai tampant svarbiausia ES valstybe, sienų pertvarkymo šįsyk imsis Lenkija, o

Turėti stiprų dvasinį stuburą

ML. Ar įmanomas savojo tapatumo ir savosios kultūros, kaip to tapatumo generatoriaus, optimistiškas ateities scenarijus?

R. Ozolas. Tai esmė – turėti stiprų dvasinį nugarkaulį. Kiekvienas esame atsakingas už save lygiai kaip ir už savo aplinką. Išeidamas iš savęs turi matyti kitą ir lygiai to paties reikalauti iš kito. Pareikalauti galima ir angliškai, bet jei esi subrendęs, tai žinosi, kad Lietuvoje

teikia patikimą pagrindą stiprinti kultūrą. Be savosios kultūros pamato sunku įsivaizduoti, kad būtų įmanoma priimti kitų tautų kultūrą.

R. Ozolas. Lietuvos ateitis turi būti paremta ir veiksmingu patriotiniu švietimu, suprantant jį taip, kaip Meilė Lukšienė suprato: viskas prasideda nuo štai čia, šios vietos, tavo miestelio ar kaimelio, tavo kiemo. Iš čia tu eini į savo didžiuosius miestus, šalį, kitus kraštus ir pagaliau pasaulį. Tik šitaip žmogus nepraranda ryšio su Žeme, kuri ir yra kiekvieno žmogaus atsparumo pagrindas.

ML. Įsiminė prieš keletą metų vienoje aukštoje valstybinėje institucijoje rengti

neieškau, stebiu juos kasdienybėje, gyvenime. Teorija man reikalinga tiek, kiek parodo, į ką turėčiau atkreipti dėmesį. Kas nori, mane supranta. Žmogus turi suteikti savo protui disciplinos. O disciplina ateina tik per studijas, ypač – logiką. Joje aiškiai matyti, kaip silogizmai egzistuoja šalia daiktų. Tuos dalykus pamatyti vien logikos ir teorijos lygmenyje – dar ne gyvenimą suprasti. Pamatyti, kur tikrovėje žiojėja skylė, nors teorija sako, kad jos čia nėra, – tai jau tam tikras supratimo požymis.

ML. Argi Sokratas savo gyvenimo nuostatų, puoselėtų vertybių, mąstymo būdo nesusejo su gyvenimu? Įtikina-

Meilės Lukšienės skaitymai. Buvo sakomi pakilūs žodžiai, gražybiaujama, nuolat minimas Meilės Lukšienės vardas, taip pat ir to meto ministro lūpose, nors visa valstybės švietimo politika tuo metu buvo kreipiama visai priešinga linkme, negu kad kvietė Meilė Lukšienė. Nebestebina politikų dvideidiškumas, jei ne daugiaveidiškumas. Politika akivaizdžiai virsta demagogija pagal formą ir verslu pagal turinį. Ar ne čia glūdi viena iš valstybės pamatų klibėjimo priežasčių?

R. Ozolas. Ar ne panašiai daro to buvusio ministro palikuonys? Deja.

ML. Vyksta rinkimai, keičiasi valdžios, bet kaip atsitinka, kad prie lovio visada atsiranda ne statytojų, ne kūrėjų, bet griovėjų? Tautiškas, tradicijos perimamumas, istorijos patikrintos vertybės – šios sąvokos jiems šaukiniai iš tolimos ir nesuprantamos planetos.

R. Ozolas. Deja... O rezultatas – štai toks vaizdelis. Sėdi mergaitė lėktuve ir skambina mamai: „Mama, aš jau lėktuve, greit pakilsime. Skrisiu iš tos suš... šalies“.

ML. Šalis, kuri ją išaugino, iškovojo teisę skristi, kur akys užmato. Bet tik tiek sugebėjo į jos sielą ir gražutes lūpas įdėti?.. Ar mes galime jaustis ramūs, viską padarę? Nei šeima, nei mokykla, nei – atsiprašau – aplinka tai merginai neįdiegė pasididžiavimo savo tauta, valstybe, pagaliau juk neįdiegė jai natūralaus žmogiško orumo.

R. Ozolas. Čia kaip su kalba. Kokia kalba žmogus kreipiasi, tokia jam ir atsakoma.

Gyvenimą suprasti ne per teorijas

ML. Vis dėlto svarbu išgirsti kito žmogaus, kitos tautos balsą. Beje, ką atsakytumėte tvirtinantiems, kad Ozolas kalba gal ir teisingai, bet labai įmantriai, sudėtingai ir jį suprasti gali tik filosofai?

R. Ozolas. Naujų dalykų teorijose

mais gyvenimo pavyzdžiais ir loginio mąstymo išvadomis paaikšindavo sudėtingiausias dalykus.

R. Ozolas. Kad diskusija nevirstų kliesdais, reikalinga tam tikra bendraujančiųjų mąstymo disciplina, kuri ir yra susižemėjimo garantija. Turi būti laikomasi nustatytų gairių, principai neturi būti maišomi su faktais, ieškoma ne kitos pusės pažeminimo, o sutarimo, gi jo neradus – konstatuojama, kad toliau gyvensime kaip asmenys su savo požiūriais. Kad nesurietume ir neišeitume į nuožmią kovą, kaip kad dažnai būna vadinamosiose diskusijose, kai idėjiniai priešininkai tampa tikrais priešais.

Man pavyko išsivaduoti iš aklos autoritetų įtakos, dėl to jaučiuosi didžiai patenkintas. Mintyje turiu ir tokius autoritetus kaip Aristotelis, Kantas, Hegelis ir kiti. Jie buvo neabejotinos ne tik savo meto mąstymo viršukalnės, šiandien jie mums tarnauja kaip simboliai, teigiantys, kad supratimą, kaip gyventi, turi rasti pats. O pasitarti, ką tuo klausimu sako, pvz., Seneka – mielai. Imu knygą ir kalbuosi.

ML. Deja, ne su Aristotelium ir Seneka šiandien tariasi mūsų bendrapilietis. Televizijų kanalai, spauda jį moko įtikėti į paranormalius reiškinius, žmonių auras, indigo vaikus, remtis pranašų sudarytais horoskopais ir laukti gyvenimo stebuklo. Patikliam ir žiniomis mažiau apsišarvusiam žmogui gali susisukti smegenys. Bėgimas nuo realybės nedaug kam suteikė laimės.

R. Ozolas. Atsakysiu trumpai: visa tai daro tie, kurie spausdina vis tuštėjančius dolerius. Manau, pakankamas atsakymas baigiant mūsų pokalbį.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Signatarų namuose prof. akad. Antanas Tyla sveikina „Nepriklausomybės sąsiuvinių“ leidėjus Eugenijų Skrupskelį ir Romualdą Ozolą (abu sėdi už stalo)

arba iš buko užsispyrimo stengiamasi akivaizdų faktą apeiti.

Stiprios tautos kultūros kūrimo erdvė

ML. Aukštoji politika yra balansavimas tarp neišvengiamybių ir galimybių, tad pamėginkime pamintyti, kur Europą

ne Vokietija, kaip buvo po Pirmojo pasaulinio karo. Štai ką aš siūlau šiandien.

Pasitvirtina viena mano dar Sąjūdžio metais išsakytų prielaidų, kad mūsų išsivadavimas nesibaigs nepriklausomybės atkūrimu. Laisvas lietuvis taps tada, kai laisva valia Lietuvą pasi-

tavo priedermė yra paklausti lietuviškai. Tai ir yra stiprios tautos kultūros kūrimo erdvė.

ML. Kultūra turi būti maitinama, o tam reikia palankios dirvos: suvokti gimtosios kalbos svarbą, tautos dvasinių vertybių pagrindą išlaikyti savo paties ir tautos tapatumą, nes tik šis pagrindas

„Mokslo Lietuva“ įveikė penkių žvaigždučių etapą

■ Atkelta iš 1 p.

Septynių sočių karvių metas vis neateina

Grįžkime prie 500-ojo „Mokslo Lietuvos“ numerio minėjimo, dėl kurio ir atsirado ši publikacija. Jubiliejinis numeris išėjo birželį, o prisimintas lapkričio pirmą savaitę, atslūgus vasaros karščiams ir pirmųjų rudens darbų įkarščiui. Neskubrumas, jei įmanomas, teikia ir tam tikrų privalumų. Lapkritis – savotiškas atoslūgis prieš metų pabaigą, mat gruodį prasideda ataskaitų už projektus ir kitokią velniavą metas. Tiesa, šį kartą nedaug trūko, kad mokslininkai būtų tapę autsaideriais, nes iškilmingai pažymėti „Mokslo Lietuvos“ 500-ąjį numerį vasarą buvo pasišovę kai kurie Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos nariai. Jų nuomone, laikraštis atlieka mokslo, kultūros ir dvasinių vertybių propagavimo misiją, susižaukiančią su Bajorų sąjungos siekiniais. Bent taip pokalbiuose buvo suformuluota, bandant įveikti tam tikrą šių eilučių autoriaus skepticizmą. Antra vertus, tokiam bajorų vertinimui priešintis būtų labai nemandagu, padorioje

zultatas, kaip kai kas iš vis dar tikinčių stebuklais galvoja. Dieviškoji mana laikraščiu iš dangaus niekada nekrito ir ateity nenusimato šviesesnių pokyčių. Tai, kas kai kuriems lepesniems leidiniams badas, „Mokslo Lietuvai“ būtų septynių sočių karvių metas.

Vien atmintimi remtis pavojinga

Kiekvienas leidinys yra laikinas paukštis šioje žemėje, net ir aukštai kilęs, būna, kad priverstas tūpti. Tokia nuolatinė netvarumo, grėsmės nuojauta ir paskatino imtis šios publikacijos. Stebėtinai greitai užsimiršta net, atrodytų, labai svarbūs, esmingi dalykai. Su tuo šių eilučių autoriui tenka susidurti nuolat, kartą net ir bandant atsekti kai kurias „Mokslo Lietuvos“ užgimimo peripetijas. Gyvename tarsi mitinės savimonės laikais, kažin ką kažin kur girdėjome, bet kai prireikia tikslaus žinojimo, staiga susiduriame su atminties properšomis. Šių eilučių autorius laikraštyje dirba nuo 1997 m., bet toli gražu ne visus savo pirmtakus pažinojo, kitų net ir pavardžių nebuvo girdėjęs. Gerai, jei per konferencijos

Apie savo pirmuosius žingsnius dirbant „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje pasakoja doc. dr. Kazimieras Sadauskas. O kaip docento pasakojimai atsispindi to meto laikraščiuose, tikrina Emilis Urba (kairėje); kaupiasi prisiminimams pirmasis Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas prof. habil. dr. Bronislovas Kuzmickas ir prof. dr. Jadvyga Kerienė

iš blogos valios. Atminties entropijos savybė, prieš kuria nepakovosi. Kiekviename žmoguje tūno daugiau

raščio kūrėjų ir leidėjų lūpų. Toks tad būtų paaiškinimas, kodėl imtasi šios publikacijos.

sakytos mintys išspausdintos „Mokslo Lietuvoje“.

V. Būda pastebėjo, kad iš mokslininkų laikraščio norima labai daug, tad redaktorius per šimtą ar du šimtus numerių negailestingai „tarkuojamas“, o jubiliejiniai 300-asis ar 500-asis numeris teikia progą pagirti. Tenka pripažinti, kad tai neperdėtas pastebėjimas. Daugiausia kritikos paprastai tenka dėl to, kad redaktorius nesugebąs užtikrinti finansavimo laikraščio leidybai, nesudomina verslo oligarchų, universitetų ir kolegijų vadovams neįstengia įrodyti, kad tai jų leidinys, nors rašoma apie mokslą ir tų aukštųjų mokyklų mokslininkus. Redaktorius užsispyręs aiškina, kad jis tėra samdomas darbuotojas, o darbdavys redakcijai turi sudaryti pirmiausia normalias darbo sąlygas ir užtikrinti finansavimą. Mat per 90 proc. akcijų priklauso Mokslininkų sąjungai, tad ji ir yra tas darbdavys. Žodžiu, vienas apie vežėčias, kiti apie akėčias. Bet leiskime savo mintis toliau dėstyti V. Būdai.

Jis pastebi, kad lengvų sąlygų mokslininkų laikraštis niekada neturėjo, ir jei ne redakcijos darbuotojų užsispyrimas, savo atliekamo darbo svarbos supratimas, laikraštis seniai būtų miręs. Daugelis reikšmingų publikacijų nebūtų išvydę dienos šviesos. Nebūtų viešos erdvės reikštis mokslininkams, pagaliau mokslininkų veiklos specifika tokia, kad jie dažnai dirba susikaupę savo srityje ir tai, kas giliau užkasta kitose, šalutinėse srityse, dažnai į jų akiratį nepatenka. Kol neatsiranda kas bakstelį į tuos dalykus, juos aktualizuoja. Laikraštis į tuos šalia glūdinčius, kartais ir nepaliestus klotus kaip tik padeda atkreipti dėmesį, sudomina ir platesnę, ne vien mokslininkų, visuomenę.

Laikraštis kurtas vienynti Lietuvos mokslininkus

Prof. habil. dr. Alfonsas Ramonas priminė laikraščio „Mokslo Lietuva“ kūrimo ištakas, kurios mus nukelia į 1989-uosius, į Lietuvos mokslų akademijos rūmų 10-ajame kabinete vykusius įvykius. A. Ramonas tuo metu buvo Lietuvos MA Fizikos, technikos ir matematikos mokslų skyriaus mokslinis sekretorius. Sužinoję, kad kuriasi Estijos ir Latvijos mokslininkų sąjungos, keli Lietuvos mokslininkai, tarp jų A. Ramonas, nuvyko į Steigiamąjį

Savo bendradarbiavimo su „Mokslo Lietuva“ epizodus prisimena prof. Arnoldas Piročkinas, sėdi mokslo istorikas prof. habil. dr. Juozas Algimantas Krikštopaitis, matematikas prof. habil. dr. Rimas Norvaiša, mokslininkas bibliotekininkas, bibliografas ir pedagogas Vytautas Rimša ir fizikas prof. habil. dr. Bronislovas Kaulakys

draugijoje gal ir nesuprasta, juolab, kad tai ištis laikraščio siekiamybė. Kaip ją pavyksta įgyvendinti – kitas dalykas, vertinti turėtų skaitytojai. O kad su „Mokslo Lietuva“ bendradarbiauja geri autoriai, puikūs mokslininkai, abejonių mažai kam kyla.

Jau vien tai, kad į Lietuvos mokslininkų sąjungos būstinę susirinko arti 30 iškilų mokslo, kultūros ir leidybos asmenybių, rodo, kad nesame vieni vieni, kad „Mokslo Lietuva“ turi tam tikrą nišą rašančiųjų ir skaitančiųjų apie mokslą ir kultūrą erdvėje. Pagaliau ir tas faktas, kad laikraštis gyvuoja kone ketvirtį amžiaus – ir kokio sudėtingo amžiaus! – kai ką sako. Per tą laiką atsirado, spėjo suspindėti ir išnykti daugybė spaudinių, toli gražu ne prėskų, turėjusių savo skaitytojus, rašančių broliją ir seseriją. Tiesa, gal neturėjo kritinės tų leidinių svarbą suvokiančių rėmėjų masės, bent tiek, kad tie leidiniai ir toliau gyvuotų.

Tarp gyvuoti ir egzistuoti – didelė praraja, pirmiausia patiems leidėjams, ne kiekvienam skaitytojui ta takoskyra svarbi ir suprantama, jam svarbu spaudinys rankose, šiandien gal net daugiau kompiuterio ekrane. Tai, kad „Mokslo Lietuva“ vis dar gyva – ne kažin kokių ypatingų privilegijų ar protekcijų re-

ar kito renginio pertraukėlę prieina garbus mokslo vyras arba žurnalistas ir klausia: „Kaip laikosi „Mokslo Lietuva“? Man yra tekę dirbti šio laikraščio leidybos pradžioje“. Panašiai 1997 m. per Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumą Lemonte, šalia Čikagos, teko susipažinti su Jonu Jasaičiu, dabar dirbančiu Šiaulių universitete, dalyvavusiu ir „Mokslo Lietuvos“ 500-ojo numerio minėjime.

Daugybė įdomių žmonių dalyvavo laikraščio kūrime, kiti bendradarbiavo, rašė, vienaip ar kitaip prisidėjo prie laikraščio gyvavimo. Laikraštis – ne vien balto popieriaus lapai išmarginti spaudmenimis, bet ir jį kūrūsieji, rašantieji ir kiekvieną numerį kaskart iš naujo kuriantys žmonės, net jei ir labai sentimentaliai tai nuskambėtų. Materializuotos jų mintys, pastangų vaisius. Štai apie visus tuos bendradarbius ir bendraminčius turime galvoti, net jei rutina persisunkusioje kasdienybėje tam nelieka laiko. Jubiliejinis numeris – mažytė šventė, kurią sukuria atėję žmonės, priverčia daug ką apmąstyti. Pirmiausia apie atminties netvarumą.

Bėgant metams daug kas virsta plėnimis. Net ir įvykių dalyvių prisiminimai ilgainiui apauga skirtingomis traktuotėmis, interpretacijomis, ir ne

ar mažiau užslėptas kūrėjas, prisiminimams naudojantis savo atminties išteklius ir gyvenimo patirtį, kuriuos kiekvienas savaip sudėsto, o vaizduotė dar ir kai ką pagyvina, pagražina. Užtenka pasiklausyti skirtingų žmonių prisiminimų apie tuos pačius dalykus ir ką girdime? Kartais gali pagalvoti, kad apie skirtingus įvykius kalbama, tam pačiam faktui apibūdinti ilgainiui susidaro keletas interpretacijų. Pagaliau kiekvienam žmogui skirtingi faktai įstringa į atmintį, tampa esminiais. Net autentiški, atrodytų, liudijimai ne visad atitinka tikrovę. Gerai, jeigu atsiranda, kas surikuoja įvykių seką, išdėsto kaip priešasčių ir pasekmių ryšį – gyvas išlieka tik spausdintas žodis.

Šių eilučių autoriui 500-ojo numerio paminėjimas sudarė puikią progą pasiaiškinti kai kuriuos laikraščio užgimimo faktus, jo priešaušrį. Retas atvejis, kad susieitų tiek daug autoritetinių asmenybių, vieni buvo prie laikraščio kūrimo ištakų, kiti susiję kūrybine ar kita veikla. Šventinis susiejimas tapo prisiminimų ir diskusijos vakaru. Kas galėtų paneigti, kad po visų krizių neatėis laikas rašyti pirmo ir vis dar vienintelio Lietuvos mokslininkų laikraščio istoriją, tad autoriai galės pasinaudoti ir šia autentiška medžiaga iš pačių laik-

Latvijos mokslininkų kongresą, kuris vyko 1988 m. lapkričio 27 d. ir kurio metu buvo įkurta Latvijos mokslininkų sąjunga. Kiek vėluojant Vilniaus universitete bei dvylikoje Lietuvos MA institutų (tuo metu jie priklausė Akademijai) pradėjo kurtis Sąjūdžio grupės, siekiosios pokyčių pirmiausia mokslo organizavimo srityje. Šis judėjimas didelį pagreitį įgavo po Steigiamojo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio suvažiavimo, įvykusio 1988 m. spalio 22–23 dieną. Vargu ar kam tuo metu galėjo kilti mintis, kad Lietuvos aukštųjų mokyklų ir Lietuvos MA sudėtyje esančių institutų mokslininkai gali susivienyti ir įkurti naują organizaciją – Lietuvos mokslininkų sąjungą. Net ir dabar ne visi gali suprasti, kaip tai galėjo įvykti, bet įvyko. Tiesa, ne iš karto, tam prireikė ištisų metų.

Prireikė didelių pastangų, kad mokslininkai galėtų patikėti, jog gali būti vienos organizacijos nariai, nepriklausomai nuo savo institucijos. Tam suvokimui, bendrumui formuoti reikėjo tribūnos, reformos entuziastus vienijančio leidinio. Jaunoji karta nelabai įsivaizduoja, ką reiškė tarybmečiu įkurti laikraštį, todėl kai kuriuos svarbius momentus priminsime.

Jonas Jasaitis priminė 1989 m. vasarį, kai Lietuvos MA didžiojoje salėje susirinkę mokslininkai organizavo Lietuvos mokslininkų sąjungos kūrimo organizacinį komitetą. Išsakyta mokslininkus buriančio laikraščio svarba, numatyta jį kurti. Keletas to komiteto narių dalyvavo ir „Mokslo Lietuvos“ 500-ojo numerio paminėjime – prof. habil. dr. Bronislovas Kuzmickas, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas habil. dr. Vygintas Gontis, prof. habil. dr. Alfonsas Ramonas ir prof. habil. dr. Vincas Būda.

Laikraščio kūrimo tolesni praktiniai reikalai buvo patikėti A. Ramonui ir V. Būdai. Abu turėjo organizacinės veiklos patirties. V. Būda daug metų buvo aktyvus Jaunųjų mokslininkų klubo „Po Zodiaku“ tarybos narys, kelias kadencijas klubo prezidentas. A. Ramonas kaip Lietuvos MA Fizikos, technikos ir matematikos mokslų skyriaus mokslinis sekretorius taip pat buvo mokslinio gyvenimo sūkuriose. Šie du aktyvūs vyrai praktinę mokslininkų laikraščio kūrimo mintį įgyvendinti ėmėsi įprastu tais laikais būdu – pirmiausia nuėjo tartis su Lietuvos MA pirminės partinės organizacijos sekretoriaus pavaduotoja Larisa Žutautiene. Ji pasitiko maloniai, bet įspėjo: jeigu naujasis laikraštis bus leidžiamas Akademijoje, tai publikacijas teks derinti su vadovybe. Derinimas reiškė cenzūrą, o šito kaip tik siekta išvengti, tam laikraštis ir buvo reikalingas. Norėta veikti kitaip, o kitaip Lietuvoje tuo metu dar niekas nebuvo daręs. Siekiant leisti savarankišką laikraštį, reikėjo gauti leidybines teises. Pavyko prisipaštyti Lietuvių kalbos ir literatūros institutą, turėjusį leidybines teises, kad išleistų pirmą Lietuvos mokslininkus vienijančio leidinio numerį.

Kaip jį pavadinti? Prof. Bronislovas Kuzmickas prisimena, kad siūlyta pavadinti „Lietuvos mokslas“, bet pernelg akademiškai skamba. „Mokslininkas“? Sausokas pavadinimas, nelabai atitinkantis to meto nuotaikas mokslininkų bendrijos, ant Sąjūdžio bangos jau virstančios į mokslininkų bendruomenę. Diskusijoje dalyvaujant Jurgui Kundrotui, Vygintui Gončiui, Alfonsui Ramonui ir kitiems iš kažin kieno lūpų išsprūdo „Mokslo Lietuva“... Iš kuklumo B. Kuzmickas savęs kaip pasiūlymo autoriaus neįvardijo, bet V. Gontis tą faktą gerai prisimena ir kitiems dabar priminė. Taigi profesoriumi beliko pri-

siimti autorystę ir paaiškinti, kaip ši mintis kilo. Sklaidydamas prieškarį spaudą sakosi aptikęs leidinio „Sporto Lietuva“ pavadinimą. Kodėl nepavadinus kuriamo laikraščio „Mokslo Lietuva“? Skambu ir prasminga. Visi „krikštatačiai“ entuziastingai pasiūlymui pritarė ir štai jau 500 laikraščio numerių išėjo šiuo pavadinimu.

J. Jasaitis prisiminė, kaip su pirmu keturių puslapių A4 formato leidinio maketu lankėsi „Glavlit’e“, reikėjo gauti leidimą spausdinti, nes be atitinkamų parašų jokia spaustuė neturėjo teisės spausdinti. „Glavlit’as“ nerado prie ko prikibti – leista spausdinti. Mat laiko vėjai buvo paveikę ir šią spaudos ir leidybos tramdomąją instituciją. „Mokslo Lietuvos“ pirmasis numeris pasirodė 1989 m. rugpjūčio 1 d., įvardytas kaip Lietuvos mokslininkų sąjungos organizacinio komiteto informacinis leidinys.

Pradedama Jono Basanavičiaus portretu

Prisiminkime pirmąjį „Mokslo Lietuvos“ numerį. Kuklus dar be aiškesnės numeracijos leidinukas, pasirodęs sunkiomis sąlygomis, pusaštunto mėnesio iki Lietuvos nepriklausomy-

patriarchas J. Basanavičius ir jį idejas būtų remiamasi. Yra apie ką nelinksmai pamąstyti.

Ar kas 1989-aisiais įsivaizdavo, kad Lietuva gali gyventi be žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“, kuris neatlaikęs egzistencijos sunkumų nuo 2013 m. pradžios nustotas leisti. Tuo pačiu metu, kai kuriami penki integruoti mokslo, verslo ir studijų slėniai, trys ligi šiol neregėti mokslo centrai, kai šalyje veikia per keturias dešimtis universitetų, iš kurių kasmet į gyvenimą išeina dešimtys tūkstančių diplomuotų specialistų, norisi tikėti – ir inteligentų. Neįmanoma nebereikia „Mokslo ir gyvenimo“, kurio reikėjo gūdžiu tarybmečiu? Dabartinei mokslininkų bendrijai ir apskritai visuomenei, matyt, nereikia, jai pakaks „Iliustruotojo mokslo“, kuriame Lietuvos mokslo nėra padujų nerasiame.

A. Ramono straipsnyje „Kuriamas LMS“ išdėstyti būsimos sąjungos tikslai ir uždaviniai, kviečiama mokslininkus pasijusti nauja jėga, vedančia į mokslininkų bendruomenę, kurios jau neįmanoma būtų nepastebėti ar ignoruoti. Būta įvairių trukdžių, bet tai buvo ir jėgų telkimo, neįtikėtino visuotinio pakilimo ir entuziazmo

mininku išrinktas filosofijos mokslų daktaras, profesorius, būsimasis Kovo 11-osios Akto signataras ir Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas Bronislovas Kuzmickas, vadovavo šiai sąjungai iki 1993 metų. Buvo išrinkta Lietuvos mokslininkų sąjungos Taryba iš 62 narių.

Gimė kaip kolektyvinių pastangų vaisius

Išpūdingas narių skaičius privertė ne juokais sunerinti to meto valdžią. Vienas dalykas, kai šėlioja literatai ar menininkai, bet čia proto bokštai mokslininkai, tikrasis to meto elitas. Literatų galima nespausdinti, dailininkų nepriimti į parodas, bet mokslininkus paveikti sunkiau. Buvo ko sunerinti. Ir ne vien valdžiai. Labai netikėtai 1989 m. įsikūrė Lietuvos lenkų mokslininkų draugija, vadovaujama fiziko Romualdo Brazio. Nuo 1968 m. dirbo Pusušaidininkų fizikos institute, vadovavo Plazminių reiškinų laboratorijai, dėstė Vilniaus universitete ir tuometiniame Vilniaus pedagoginiame institute. 1987–1987 m. buvo išvykęs į Makso Planko kietojo kūno tyrimų institutą Štutgarte ir Plazmos fizikos

Diskusijos dalyviai: buvęs „Mokslo Lietuvos“ laikraščio atsakingasis sekretorius Juozas Elekšis, muzikologas prof. habil. dr. Rimtautas Karolis Kašponis, prof. habil. dr. Bronislovas Kaulakys, Vytautas Rimša, prof. habil. dr. Rimas Norvaiša, mokslo istorikai prof. habil. dr. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir prof. dr. Libertas Klimka

bės atkūrimo, tačiau tai buvo nepaprastai reikšmingas to meto laimėjimas. Šiuo numeriu mokslininkų bendrija aiškiai ir veiksmingai pademonstravo evoliucionavimą į mokslo bendruomenę, turinčią bendrus tikslus ir aiškius siekius.

Pirmasis numeris pradedamas Jono Basanavičiaus portretu, Algimanto Liekio straipsniu „Lietuvių mokslo draugija“ ir Alfonso Ramono rašiniu „Kuriamas LMS“. Šasaja akivaizdi: naujasis mokslininkų sąjūdis kūrėsi atsiremdamas į J. Basanavičiaus idealus. Būsimoji įvairių sričių mokslininkus burianti organizacija kels sau tikslą atlikti šalies mokslo pertvarką, o pradėjo nuo Lietuvos mokslo ir studijų sistemos metmenų svarstymo. Reikėjo sukurti tokią sistemą, kuri nesugriautų ir jau turėto senojo mokslo potencialo. Prieš 24 metus pradėtos įgyvendinti idėjos ir šiandien atrodo teisingos, toliaregiškos, po jomis tikriausiai pasirašytų ne vienas Lietuvos mokslininkų sąjungos ir mokslininkų laikraščio kūrėjas. Tačiau neįmanoma nepasikeitė šv. Marijos žemelėje, mūsų galvosenoje? Ko gero, jei šiandien būtų kuriamas panašus laikraštis (sunku įsivaizduoti), tai vargu ar tituliname puslapyje jį mus bylotų

metas – trys savaitės iki žmonių nustebinusio Baltijos kelio (1989 m. rugpjūčio 23 d.), kai prisimenant 50-ąsias Molotovo-Ribentropo pakto metines Baltijos šalių gyventojai susikibę rankomis sujungė gyva grandine trijų šalių sostines – Vilnių, Rygą ir Taliną.

Bent jau dviem pirmaisiais „Mokslo Lietuvos“ numeriais siekta parengti mokslininkus Steigiamajam Lietuvos mokslininkų sąjungos suvažiavimui. Nepaisant kuklaus formato, gal ir ne itin išmoningos formos, laikraštis „Mokslo Lietuva“ gvildeno labai aktualius klausimus, svarstė įvairias mokslo pertvarkos atsikuriančioje valstybėje temas, nes ir Lietuvos mokslininkų sąjunga užsiėmė pirmiausia mokslo pertvarkos reikalais, pirmojo Lietuvos mokslo ir studijų įstatymo projekto rengimo ir kitais svarbiausiais dalykais. Ta užduotis buvo įgyvendinta, tačiau ne viskas klostėsi taip paprastai, kaip iš laiko nuotolio gali atrodyti.

Steigiamasis Lietuvos mokslininkų sąjungos suvažiavimas įvyko 1989 m. spalio 7–8 d. buvusiuose Profasjungų kultūros rūmuose ant Tauro kalno. Užsiregistravo 860 dalyvių, tapti LMS nariais panoro 1062 mokslininkai. Pirmuoju įkurtosios Lietuvos mokslininkų sąjungos pir-

mininku išrinktas filosofijos mokslų daktaras, profesorius, būsimasis Kovo 11-osios Akto signataras ir Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas Bronislovas Kuzmickas, vadovavo šiai sąjungai iki 1993 metų. Buvo išrinkta Lietuvos mokslininkų sąjungos Taryba iš 62 narių.

Mėginimų kaišioti pagalius į ratus būta ir daugiau. Ne visos spaustuė sutiko spausdinti Lietuvos mokslininkų sąjungos leidinį, bet pirmieji trys numeriai išėjo. Beje, visas trečias numeris buvo išspausdintas žalia spalva.

Pirmieji keturi „Mokslo Lietuvos“ numeriai pasirašyti kaip kolektyvinis leidinio rengėjų darbo vaisius. Pirmąjį ir antrąjį numerius parengė Bronius Kuzmickas, Algimantas Liekis, Alfonsas Ramonas, Jonas Jasaitis ir Vilius Vašeikis – tokia tvarka išvardyti. 3 nr. (1989 m. spalio) prieš anksčiau išvardytųjų atsiranda Virginija Kavaliauskienė ir žurnalistas Augustas Uktveris. Anot J. Jasaičio, leidinio kūrimas vyko kolektyviai, oficialaus redaktoriaus

nebuvo. Daug padėjo Spaudos rūmų darbuotojai, be atlyginimo gaminę leidinio maketo atspausdus ir išspausdinę tiražą. Geru žodžiu minėtina Edmundo Kazimiero Zavadsko įvairiapusė pagalba, kuri tęsėsi ir kai jis 1990 m. buvo išrinktas Vilniaus inžinerinio statybos instituto rektoriumi, tapo profesoriumi, akademiku. Pagal jo rinkimų programą VISI buvo pertvarkytas į Vilniaus technikos universitetą, vėliau į Vilniaus Gedimino technikos universitetą.

Nuo 4 nr. rengėjų sąrašė atsiranda naujų pavardžių – fiziko Kazimiero Sadausko ir dailininko Valerijono Jucio. Visi išvardytieji asmenys laikytini kolektyviniais „Mokslo Lietuvos“ leidinio bendradarbiais, stovėjusiais prie laikraščio ištakų. Negalima apeiti labai iniciatyvus ir aktyvus mokslo pertvarkos akintojo Jurgio Kundroto indėlio. Nuo 1990 m. Nr. 3–4 (7–8) spaudinyje aptinkama pirmojo jau Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos patvirtinto, taigi oficialiai įteisinto vyriausiojo redaktoriaus – Kazimiero Sadausko pavardė. Šias pareigas ėjo nuo 1990 m. kovo 1 d. iki 1991 m. kovo 31-osios. Redaktoriai 1990 m. birželio 12 d. patvirtintas Alfonsas Puzas, kuris nuo 1991 m. kovo 29 d. ėjo korespondento pareigas iki 1991 m. birželio 15 d. Taigi „Vikipedijoje“ pateiktoji informacija taisytina.

Beje, nuo 1990 m. Nr. 3–4 (7–8) pirmą kartą nurodytas ir leidinio redakcijos adresas: Gedimino g. 3, Lietuvos MA rūmų 10 kambarys. Tai Alfonso Ramono to meto darbo kabinetas. Rūmai, kuriuose 1988 m. birželio 3 d. gimė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, tapo ir laikraščio „Mokslo Lietuvos“ gimtavieta. Nuo 1990 m. spalio 1 d. iki 1993 m. balandžio 30-osios puse korespondentės etato „Mokslo Lietuvoje“ dirbo Audronė Nugaraitė, kuri nuo 1997 iki 2006 m. vadovavo Vilniaus universiteto Žurnalistikos institutui, vėliau kurį laiką buvo Prezidentės Dalius Grybauskaitės patarėja.

„Mokslo Lietuvos“ vyriausiojo redaktoriaus pareigas (1991-04-24–1992-08-28) ėjo Jurgis Kundrotas, nors laikraštį visur pasirašydavo redaktorės pareigas nuo 1990 m. lapkričio 17 d. ėjusi Gražina Kriščiukaitienė. Atkreiptinas dėmesys į Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos sekretoriato 1993 m. gruodžio 9 d. nutarimą Nr. 1, kuriame laikraščio „Mokslo Lietuva“ mokslo politikos klausimams spręsti sudaryta kūrybinė grupė ir jai pavesta vykdyti redkolegijos funkcijas. Pirmosios laikraščio redakcinės kolegijos nariai: V. Gontis, V. Būda, A. Nugaraitė, A. Ramonas ir K. Sadauskas. Nutarta įsteigti Lietuvos mokslininkų sąjungos leidybinę grupę, kurios vadovu paskirtas Juras Ulbikas.

Tuo pačiu priminsime, kad 1997 m. balandžio 22 d. „Mokslo Lietuvos“ vyriausiojo redaktoriaus patvirtintas Gediminas Zemlickas, kuris šias pareigas eina ligi šiol.

Lietuvos edukologijos universiteto profesoriumi Kazimierui Sadauskui 500-asis laikraščio numerio paminėjimas nėra vien prievolė atiduoti pagarbos duoklę dabartiniams laikraščio leidėjams. Susitikime profesorius išvydo nemažai jaunystės draugų, bet kai kurių ir nebeišvydo, ne visi įveikė laikraščio „penkių žvaigždučių“ etapą. Tylos minutė susirinkusieji pagerbė 1991–1997 m. „Mokslo Lietuvos“ redaktorės Gražinos Kriščiukaitienės (1945–2012) atminimą.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

GRĮŽIMAS PRIE TAUTINIO MENO ŠAKNŲ

Vilniaus miesto menininkų klubo „Plekšnė“ 20-osioms veiklos metinėms

Prof. Ona VOVERIENĖ

S tipriausias šios vasaros įspūdis straipsnio autorei buvo Vilniaus menininkų klubo „Plekšnė“ 20-osios susibūrimo ir veiklos metinės, kurios tarsi Vinco Kudirkos „Varpas“ gausmas nuskambėjo, kaip ženklas, kad Tautos dvasia pradeda atgimti. Klaipėdos teatralogas Petras Bielskis savo straipsniais spaudoje ir jo knyga prabilo, kad nors ir labai lėtai, bet vis dėlto, tvirtai atgimsta Lietuvos teatras, pradeda atgimti lietuviška tautinė literatūra. Ir visai nesvarbu, kad naktis prieš aušrą būna pati tamsiausia.

Bet apie „Plekšnė“ ko gero, geriau niekas nepasakys, kaip pati šio dailininkų klubo prezidentė Giedrė Bulotaitė-Jurkūnienė, pakvietusi vilniečius į jubiliejinę parodą žodžiais: „Meno istorikams žinoma, kad vykstant visuomeniniams pokyčiams, buvusios stilistinės mokyklos suskyla į atskiras grupes, kurios siekia būti novatoriškos. Tačiau šitas novatoriškumas dažniausiai būna priimtas iš svetur. Grupės egzistuoja tol, kol kiekvienas jų narys pradeda siekti savo individualybės. „Plekšnė“, jungdama įvairių kartų menininkus, išreiškiančius savo gyvenamojo laikotarpio meninius bruožus, tuo parodo savo pavydėtina vertybę – kūrybinę draugystę.

Klubo branduolį sudaro įvairių specialybių dailininkai, tačiau čia yra ir muzikantų, ir dainininkų, baletu artistų, rašytojų, poetų, gydytojų, mokytojų, kitokių specialybių žmonių. Klubas rengia parodas, kūrybines stovyklas, diskusijas, organizuoja išvykas, šventes, užsiima kūrybine veikla.

Daug kas stebisi, kaip be rėmėjų, savo narių lėšomis, tai galima padaryti. Atsakymas vienas – jausdami negailingą laiko tėkmę, susitelkę į vienminčių būrį, kurį stiprina draugystė, galime daug ir gerų darbų nuveikti.“

Tai tik viešasis menininkų klubo „Plekšnė“ veidas. Kaip ir kiekvienas maštantis organizmas, „Plekšnė“ turi ir savo dvasinį veidą, kurį pirmą kartą pamačiau 2006 m. kovo 1 d. aplankiusi plekšniečių parodą „Pavasarinis nerštas“. Paroda buvo skirta paminėti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienai – Kovo 11-ajai. Tada ir sužinojau, kas ta „Plekšnė“ yra. Iš jos auten-

tiškos „biografijos“, parašytos pačios klubo prezidentės Giedrės Bulotaitės-Jurkūnienės ir dokumentuotos klubo paties pavadinimo laikraštyje. Pasirodo, kad „Plekšnė“ – nestandartinis, ne masinės kūrybos ir gamybos Dievo kūriny. Dievas plekšnę sukūrė sekmdienį poilsiaudamas savo džiaugsmui. Plekšnė, būdama didžiausia realistė (ji savo kūnu remiasi į žemę) – tuo

„Plekšnė“, tarsi pasakos fejta yra daugiarankė, buria ne tik dailininkus, bet ir poetus, rašytojus, menotyrininkus, netgi literatūrologus. Ne kartą teko lankytis plekšniečių dailininkų, rašančių ir eilėraščių, knygų pristatymuose, skaityti apie jų kuriamą literatūrą palankių atsilepimų spaudoje. Esu ir aš ne vieną straipsnį apie jų kūrybą parašiusi.

Tikriausiai žmogiška, kad ne meno

jau nepažinojau.

Nudžiugau tarp plekšniečių pamačiusi ir savo Mokytojo, šviesaus atminimo Konstantino Bogdano paveikslą „Autoportretas“. Nepateisinai jo vilčių, kitur nuvingiavo mano takelis.

Tarp plekšniečių pamačiau ir išėjusio Broniaus Gražio paveikslus „XXI amžius“ ir „Mėlynas paukštis“. Neteko dalyvauti jo personalinėse parodose. Jį pažinojau kitu – poeto – amplua. Žavėjaisi jo poetine kūryba, tęsiančia tautinės literatūros tradicijas.

Tarp išėjusiųjų ir Vinco Norkaus paveikslai „Lynežeris žiemą“ ir „Prie Asvejos“.

Išėjusiųjų „Plekšnės“ narių atminimo ir jų kūrybos pagerbimas jubiliejinėje parodoje – tai dar vienas gražus „Plekšnės“ bruožas, parodantis, kad ši „žuvis“ yra labai žmoniška, nepraradusi vienos iš gerbtiniausių Tautos vertybių – pagarbos mirusiesiems; kad ji yra atvira Tautai, jos dvasiniam atgimimui. Manau, šis „Plekšnės“ bruožas parodo jubiliejinės parodos organizatorių poziciją – žmogų, savo Klubu narį. Gaila, kad Lietuvos mokslininkai neturi nei tokių gražių tradicijų, nei pasiaukojančio žmogaus, kuris juos burtų, globotų ir įprasmintų jų kūrybą ir gyvenimą.

Išėjusieji ir dabartinės vyriausios kartos menininkai – tai tiltai tarp praeities ir dabarties, laipteliai, ant kurių kūrybos „atsistojus“ matyti tolimi ateities horizontai. Jų tolumoje ir net visai arti, tarsi plaukiojančiose debesų įvairiose formose, slypi savitumo ir individualumo paslaptys, menininkui žadančios daug kūrybinio džiaugsmo ir pergalių, garsinant Lietuvos vardą pasaulyje.

Jubiliejinėje parodoje pamačiau daug ženklių, liudijančių Tautos kultūros ir meno atgimimą, kėlimąsi iš postmodernizmo paveiktos, o gal ir sunaikintos bezdžionaujant, lietuvių tautinės kultūros, jos griuvėsių. Gal ir apsirinku (deja, nesu menotyrininkė), bet pasirodė, kad daugelis parodos dalyvių jau prabudo tautinio meno tradicijai, sukurta prieškarinio dailininkų kartos, puikiai mokėjusiai derinti savo mene lietuviškumą su europietišku. Ji toli gražu nėra išsemta.

Vienas ryškiausių tos kultūros bruožų buvo Lietuvos gamtovaizdžio vaizdavimas paveikluose, taip paro-

dant pasauliui, kokia graži yra mūsų protėvių pasirinkta Lietuvos žemė. Jubiliejinėje parodoje buvo ryškiai matomas dailininkų stiliaus kitimas. Ypač jis ryškus Irenos Meiškaitės ir Dalios Makaraitienės kūryboje. Irenos Meiškaitės rankų švelnumą ir jos šviesių – rausvų, švelniai violetinių, žalsvų, rožinių įvairiausių atspalvių spalvinę gamą keičia sodresnės žalios, rudos spalvos; keičiasi ir kūrybos temos. Iki šiol ji dažniausiai tapė gėles; dabar jos kūryboje dominuoja nostalgija senam lietuviškam kaimui, jo architektūrai, sodybų aplinkai. Dalios Makaraitienės paveikslai – „Tavo žolynėlio puokštė“ ir „Puokštė vazoje“ – didelio formato, labai šviesūs, tarsi ryškios saulės apšviesti, švytintys ir keliantys nuotaiką.

Ryški ir kita tendencija – dailininko Juozo Gecevičiaus abu paveikslai – „Kelias į Rėkalnė“ ir Zaduojos ežeras vakare“, Juozapo Miliūno abu paveikslai ir Kęstučio Ramono paveikslas „Nekaltos aukos“ nutapyti tamsiomis spalvomis, tarsi parodo mūsų dienų daugelio nusivylimą, beviltiškumą, pereinantį į rezignaciją dėl įvairių priežasčių.

Džiugina, kad jau grįžtama prie beveik jau Lietuvoje užmirštos portretų tapybos. Parodoje buvo eksponuojami Giedrės Bulotaitės-Jurkūnienės nutapytas portretas „Mantvydas“, Meilės Šveikauskienės „Henriko Valua portretas“ ir kt. Panašu, kad ne už kalnų ir Lietuvos dailininkų tapytų portretų paroda. O gal net ir menininkų portretistų mokykla, kaip mokslininkų – mokslinė mokykla. Gal sulauksime ir portretų katalogo. Šiai dailės krypčiai matau didžiulę perspektyvą mokslo ir meno sandūroje, pagal UNESCO projektą „Horizontas-2020“.

Jubiliejinė Vilniaus menininkų „Plekšnės“ klubo paroda parodė, kad Vilnius turi kuo didžiuotis ir džiaugtis, turėdamas tokią kūrybingą ir draugišką būrį menininkų, skleidžiančių savo kūrybą ir visa veikla šviesą, grožį ir humanizmą. Ir svarbiausia, kad čia Vilniuje, Lietuvos širdyje, atgimsta lietuvių tautinis menas, nuteikiantis pamąstymams apie tautotyros šviesią perspektyvą.

Plekšniečio Kęstučio Ramono litografija „Liaudies daina apie kareivėlį“

pačiu metu yra didžiausia svajotoja ir fantastė – abi jos akys visada nukreiptos į dangų – ji jau milijonus metų bendrauja su žvaigždėmis. Plekšnės svajose – didžiausios vertybės, ji nemėgsta blizgučių – jau seniai numėtą puošmenas nuo žvynų. Plekšnei, kaip ir kuriančiam žmogui, svarbu vidus, o ne išorė“ (Plekšnė, 2006, Nr.9, kovo 1, p. 1).

Kaip kartais gyvenime moterims nutinka, įsimylėjau tą „Plekšnę“ iš pirmo žvilgsnio. Kasmet apsilankydavau jų kasmetinėse atskaitinėse parodose, plekšniečių personalinėse parodose, parašydavau lankytojo patirtus įspūdžius apie jas. Ko gero iš tų straipsnių jau ir stora knyga susidarytų. Su daugeliu jos narių tapome draugais, bendraminčiais, padedančiais vieni kitiems. Per daugelį metų įsitikinau, kad

profesionalai, o eiliniai mirtingieji, parodų lankytojai kiekvienoje parodoje ieško „savo“ dailininkų, geriausiai savo paveikluose išreiškiančių paties lankytojo grožio suvokimą ir jo sielos virpesius. Plekšniečių kūryboje visada randu tai, ko man labiausiai reikia – atbundantį tautiško jausmą, siužetą iš mūsų Tautos istorijos, mitologijos, dvasinės pasaulėjautos, grįžimą prie mūsų Tautos vertybių – gamtos grožio, žymiausių mūsų istorinių asmenybių ir paprastų tautiečių portretų ir t. t.

Jubiliejinė „Plekšnės“ dvidešimtmečio paroda organizuota iškilmingoje aplinkoje – Vilniaus menininkų rūmuose (buvusioje Rotušėje) – 2013 m. rugpjūčio 6–31 dienomis. Joje eksponuoti 57 dailininkų darbai. Tarp jų daugiau negu 20-ties „plekšniečių“ jau išėjusiųjų į Amžinybę. Daugelio jų

„Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ XXIII tome gausu lituanistinės informacijos

Vytautas ŽEIMANTAS

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro leidžiamos „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ XXIII tomas prasideda regioniniu etninės kultūros žurnalu „Šalčinis“, kurį nuo 1992 m. leidžia Dzūkijos nacionalinis parkas ir Čepelių valstybinis gamtinis rezervatas. Įdomu ne tik tai, kad žurnalą leidžia aplinkosaugininkai, bet ir jo leidimo vieta – Marcinkonys. Dabar žmonės esantys ir nedideliame gyvenvietėje gali užsimoti leisti kultūros žurnalą. Tai džiugina.

Tome periodinių leidinių su panašiu pavadinimu yra ir daugiau. „Šalčinis“ ėjo Tilžėje, Seinuose, Vilniuje,

Marijampolėje, Noringame, Panevėžyje, „Šalčinėlis“ – Seinuose, Marijampolėje, Vilniuje. Kodėl garsusis Vydūnas, 1905 m. Tilžėje nutaręs leisti žurnalą, jam parinko „Šalčinio“ vardą? Greičiausiai savo veiklą jis tapatinio su švaria ir skaidria šaltinio srove. Tokia ši spauda ir buvo lietuviško žodžio ištroškusiai mūsų visuomenei.

Tomas baigiamas straipsniu, skirtu valstybės ir visuomenės veikėjui Zigmui Tolušui. Tai teisininkas, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos veikėjas, tris kartus rinktas į Lietuvos Seimą. Jo likimas įdomus dar ir tuo, kad jį persekiojo ir vokiečių gestapas, ir sovietų saugumas. Sovietmečiu net kelis kartus teistas, kalintas, pagaliau ištremtas į Sibirą.

Enciklopedijoje straipsniai sudėlioti abėcėlės tvarka. Tai kartais atskleidžia netikėtų dalykų. Šatrijos kalnas mums puikiai žinomas. O kokios įtakos aplinkiniams turėjo kalno pavadinimas? Enciklopedija tai atskleidžia: Raseiniuose veikia drabužių siuvimo bendrovė „Šatrija“, per Telšių ir Kelmės rajonus teka Šatrijos upė, išvesta morkų veislė „Šatrija“, buvo Šatrijos rinktinė – lietuvių partizanų junginys, dabar veikiantis Šatrijos draustinis, pagaliau turime rašytoją Mariją Pečkuskaitę, pasirašinęsį slapyvardžiu Šatrijos Ragana.

Knygoje pateikiamas ir platus prof. Vytauto Mizaro straipsnis apie šeimą. Esama straipsnių, skirtų šeimoms dainai, politikai, sociologijai, terapijai,

teisei. Tai aktualios temos, nes šeimos institucija dabar atakuojama iš visų pusių, kai kur jau įteisintos ir vienašališkos sutuoktinių šeimos, šeimomis tampa ir nesusituokiosios, o tik kartu gyvenančios poros.

Nemažai vietos skirta Šiaulių miestui, apskrčiai, rajonui, vyskupijai, universitetui, Povilo Višinskio viešajai bibliotekai, bankui, dramos teatrui. Išsamiai pristatyti ir Šalčininkų, Šilalės, Šilutės, Širvintų, Švenčionių, Tauragės bei Telšių rajonai, Tauragės ir Telšių apskritys.

Enciklopedijoje pristatyta ir daug mažesnių Lietuvos miestelių, garsesnių kaimų: Šatės, Šaukėnai, Šaukotai, Šeduva, Šeštokai, Šešuolėliai, Šešuoliai, Šiaulėnai, Šilavotas, Šumskas, Švėkšna,

Švenčionėliai, Tabariškės, Taujėnai, Tauragnai, Tirkšliai, Tytuvėnai. Aprašytos ir miestų dalys – Kauno Šančių, Vilniaus Šeškinės rajonai.

Išsamiai aprašyta ir Vilniaus lietuvių Marijos ir Jurgio Šlapelių šeima. Atskiru straipsniu pristatytas Šlapelių lietuvių knygynas, veikęs Vilniuje 1906–1949 metais. Tai vienas pirmųjų lietuviškų knygynų Lietuvoje. Šlapeliai užsiėmė ir lietuviškų knygų leidyba. Knygynas prekiaavo ir Vilniuje išleis-tomis baltarusiškoms knygoms. Dėl tokios veiklos Šlapeliai lenkų valdžios persekioti, knygynas laikinai uždarytas, o brangiausi ir rečiausi leidiniai atimami.

Mokslininkų bendradarbiavimas su mokiniais

Prisimenant akademiką Prancišką Baltrų Šivickį

Tamara ARNASTAUSKIENĖ,
Jadvyga GRIKIENIENĖ,
Tatjana JEŽOVA,
Gediminas VALKIŪNAS
Gamtos tyrimų centro Ekologijos
institutas

2012 m. rudenį Lietuvos visuomenė paminėjo žymaus mokslininko biologo akademiko, profesoriaus Pranciškaus Baltraus Šivickio 130-ąsias gimimo metines. Gamtos tyrimų centro Ekologijos instituto (ankščiau – Biologijos, Zoologijos ir parazitologijos institutas), kur ilgus metus dirbo profesorius, bibliotekoje keletą savaičių veikė jo atminimui skirta paroda. Kartu paminėtas profesorius įkurtos, aktyviai veikiančios ir turinčios jo vardą Parazitologijos laboratorijos šešiasdešimtmetis. Parodos atidaryme dalyvavo profesorius artimieji, gausus būrys buvusių jo mokinių, bendradarbių.

Spalio 3 d. Lietuvos mokslų akademijoje (LMA) surengta P. B. Šivickio atminimui skirta mokslinė konferencija, kurioje perskaityti keturi pranešimai, o LMA Vrublevskių bibliotekoje – paroda. Parodą pristatė bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas, kalbėjo LMA prezidentas Valdemaras Razumas, habil. dr. Gediminas Valkiūnas, dr. Tamara Arnastauskienė. Apžiūrėjus parodą, aplankytas P. B. Šivickio kapas Antakalnio kapinėse.

2013 m. birželio 13 d. P. B. Šivickio atminimui iškilmingai susirinkimą paskyrė Lietuvos morfologų draugija ir Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedra. Perskaityti penki moksliniai pranešimai, pasidalinta prisiminimais. Medicinos fakul-

Vilniaus ir Kauno mokslininkai Žaiginyje su žaiginiškiais: pirmoje eilėje, pirmas iš dešinės Kazimieras Griškis; antroje eilėje: mokytojas Jonas Vaitekūnas, direktorė Rita Šilvienė, centre mokytoja Janina Žickienė (2002)

teto Histologijos auditorijai suteiktas P. B. Šivickio vardas.

Akademiko P. B. Šivickio darbai ir atminimas įvairia forma buvo įamžinti jau ne kartą. Čia norime paminėti dar vieną, mūsų nuomone, svarbų, bet plačiai visuomenei mažai žinomą jo atminimo įamžinimo atvejį – 1996 m. Pranciškaus Šivickio vardas suteiktas Žaiginio pagrindinei mokyklai (Raseinių r.). Šis įvykis paskatino mokslininkus užmegzti ryšius su mokyklos kolektyvu, mokiniais. Imtasi organizuoti bendrus renginius, skirtus atminti P. B. Šivickį ir jo atliktus darbus, bendrauti su mokiniais, supažindinti juos su mokslininkų vykdtais tyrimais, rengti ekskursijas.

Keletas žodžių apie Žaiginį. Miestelis išsidėstęs prie Sandravos upelio, 8 km nuo Šiluvos. Praeina keliai į Raseinius, Šiluvą, Betygalą. Gyvena apie 350 gyventojų. Minimas nuo 1662 m. Žaiginio dvaras minimas nuo 1675 m.

(skirtinguose šaltiniuose nurodomos ir kitos datos). Čia stovėjusių didingų dvaro rūmų dabar nelikę nė ženklo. Neišliko ir profesoriaus tėvų sodybos statiniai. Likęs tik šulinys. Žaiginio dvarą baudžiavą ėjo P. B. Šivickio protėviai.

P. B. Šivickis gimė 1882 m. rugsėjo 30 d. vos už kilometro nuo Žaiginio esančiame Žalakiškių kaime. 1906 m., slapstydamasis nuo caro valdžios persekiojimo, išvyko į Ameriką. Į Lietuvą sugrįžo tik 1928 m. Grįžęs, 1928 ir 1929 m. lankėsi tėviškėje. Žaiginyje dar yra žmonių, prisimenančių jo apsilankymus. Nuoširdžiai bendravo su buvusiais kaimynais, savo automobiliu pavežėjo kaimo vaikus, leido jiems promikroskopą pažiūrėti į balos vandens lašą, stebėti jame knibždančią gausybę smulkių gyvūnelių. Vaikai prigaudė profesoriumi varlių, kurias jis išsivežė į Kauną eksperimentiniams darbams.

Pirmą kartą P. B. Šivickio mokiniai apsilankė Žaiginyje jau po profesoriaus

mirties apie 1980 metus. Buvusios profesorius aspirantės dr. Ona Atlavinytė, dr. Valerija Kisielienė ir dr. Aldona Stacionytė Žaiginio mokykloje susitiko su kolektyvu. Tačiau po šio apsilankymo artimesni ryšiai nesuklostė. Tyla tęsėsi iki 1995 m.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, miesteliuose, kaimuose suaktyvėjo kultūrinis gyvenimas: imta domėtis iškilomis krašto asmenybėmis, jų nuveiktais darbais. Tai buvo stebima ir Žaiginyje. Žaiginiškis kraštotyrininkas ir bibliofilas Kazimieras Griškis iškėlė mintį rinkti žinias apie žymų kraštietį, iškilų mokslininką prof. P. B. Šivickį. Jis paragino pedagogus įtraukti į šį darbą mokinius, mokykloje įkurti memorialinį muziejėlį ir siekti, kad Žaiginio pagrindinei mokyklai būtų suteiktas Pranciškaus Šivickio vardas. Į darbą aktyviai įsitraukė istorijos ir geografijos mokytojos Janinos Žickienės vadovaujamas mokyklos kraštotyrininkų (iš pradžių vadinosis ekologų) būrelis, pasivadinęs *Seklyčios* vardu. Jame susibūrė VIII–IX klasių mokiniai. J. Žickienė – puiki pedagogė, vyr. mokytoja ekspertė, labai kūrybinga, kupina originaliausių sumanymų asmenybė, savo veikla palikusi ryškų pėdsaką. Deja, 2007 m. ji mirė. Didelį indelį įamžinant P. B. Šivickio atminimą Žaiginio mokykloje ir gyvenvietėje įnešė puiki organizatorė, ilgametė mokyklos direktorė Rita Šilvienė ir visas darnus pedagogų kolektyvas.

Žaiginiškiai ne tik puoselėjo mintį įamžinti P. B. Šivickio atminimą, bet ėmėsi konkrečių darbų. Mokytoja J. Žickienė su mokiniais aplankė vyresnius Žaiginio gyventojus, užrašė jų prisiminimus apie profesoriaus apsilankymą gimtinėje po grįžimo iš

Filipinų. Rinko etnografinę medžiagą, atspindėjusią XVIII a. pab.–XIX a. pr. kaimo gyvenimą. Žaiginio kapinėse surado P. B. Šivickio motinos (1862–1890) kapą ir jį sutvarkė. Tuo tarpu žaiginiškis K. Griškis pagalbos ieškojo Vilniuje, buvusioje P. B. Šivickio darbovietėje, siekė užmegzti ryšius su profesoriaus mokiniais. Susisiektą ir su Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejumi, kuriame saugomi P. B. Šivickio muziejui padovanotieji įvairūs zoologiniai eksponatai. Tokia buvo darbo pradžia.

Siekiant įgyvendinti sumanymus, Žaiginio mokyklos kolektyvo ir Raseinių savivaldybės iniciatyva buvo suorganizuoti žaiginiškių ir Ekologijos instituto darbuotojų susitikimai. Pirmas įvykis 1996 m. gegužės 29-ąją Žaiginyje. Ekologijos institutui atstovavo mokslo darbuotoja, P. B. Šivickio mokinė prof. Irena Eitminavičiūtė ir dr. T. Arnastauskienė. Raseinių savivaldybei atstovavusi paminklotvarkininkė (vėliau ir P. B. Šivickio fondo pirmininkė) Gražina Pečkaitienė informavo, kad Raseinių rajono taryba patenkino Žaiginio pagrindinės mokyklos prašymą suteikti jai kraštiečio, žymaus mokslininko P. B. Šivickio vardą ir 1996 m. gegužės 12 d. priėmė atitinkamą sprendimą Nr. 45. Jau šio pasitarimo metu P. B. Šivickio tėvų sodyboje Žalakiškių kaime parinkta vieta paminkliniam akmeniui, aptartas memorialinio muziejaus mokykloje kūrimo planas, eksponatų jam kaupimo reikalai, aplankytas P. B. Šivickio motinos kapas, tartasi dėl paminklo pastatymo kapavietėje.

Vardo suteikimo mokyklai iškilmes įvyko 1996 m. rugsėjo 13 d. Iš

■ Nukelta | 12 p.

■ Atkelta iš 8 p.

Nemažai dėmesio skirta nušviesti Lietuvos pasipriešinimą sovietų okupaciniam režimui. Rašoma apie Šatrijos rinktinę, dvi Šarūno partizanų rinktines, veikusias Dzūkijoje ir Aukštaitijoje, Tauro apygardą, Vyčio apygardos vadą Mykolą Kemežį, Tauro apygardos vadą Leoną Tauinį, arkivyskupą Sigitą Tamkevičių, vieną iš žymiausių disidentų, politinį veikėją, publicistą Antaną Terlecką, Kovo 11-oisos Akto signatarą, politinį veikėją ir ekonomistą Vladą Terlecką, rezistencijos veikėjus Juozą Šibailą, Povilą Šilą, Kazį Tylą.

Knygoje daug sąvokų prasidedančių žodžiu *Šiaurė*. Ypač plačiai aprašomas Šiaurės Amerikos žemynas, pateikiami net 7 jo žemėlapiai. Aprašoma ir Šiaurės Airija, Šiaurės Dakota, Šiaurės Karolina, Šiaurės jūra, Šiaurės Uralas, Šiaurės karai, kuriuose dalyvavo ir Lietuva. Patenka į šią grupę ir liuanistinių straipsnių, skirtų Šiaurės Amerikos liuanistų fizinio auklėjimo ir sporto sąjungai, Šiaurės Amerikos liuanistų muzikos sąjungai.

Šiame tome aprašomi ir užsienio miestai: Šamoni, Šanchajus, Šenjangas (Mukdenas), Talinas, Tartu, Taškentas, Tbilisis ir kiti. Dažną iš šių straipsnių palydi ir liuanistinė dalis. Antai iš šio tomo galima sužinoti, kad net tolimame Šanchajuje apie 1930 metus veikė liuanistų vienybės būrelis, liuanistų piliečių komitetas, Pašalpos draugija. liuanistai turėjo parduotuvę, nedidelį

įmonių. Atkūrus nepriklausomybę liuanistai į Šanchajų vyko mokyti, dirbti.

Enciklopedijoje daug straipsnių susijusių su religija, prasidedančių žodžiais *Šventasis, Šventieji, Šventoji, Šventoji*: Šventasis sinodas, Šventieji karai, metai, Šventoji Dvasia, koplyčia, lyga, ola, Romos imperija, sąjunga ir kita. Taip pat pateikta nemažai informacijos su sąvokomis, prasidedančiomis žodžiais *Taikomoji, Taikos*. Knygoje daug pasaulio valstybių; kaimynė Švedija, netolima Šveicarija, iš Azijos – Šri Lanka, Tadžikija, Tailandas, Taivanas, iš Afrikos – Tanzanija ir Togas.

Plačiausiai aprašyta Švedija. Nemažai čia randame ir liuanistikos. Dar Gediminas kvietė Gotlando pirklis ir amatininkus kurti Lietuvoje. Vėliau mus valdė bendri karaliai, nemažai kariauta ir su pačiais švedais, ir kartu su švedais prieš rusus. Švedija Lietuvą pripažino *de jure* du kartus – 1921 ir 1991 metais. Beje, Lietuva 2011 m. eksportavo į Švediją prekių už 2,49 mlrd. Lt, importavo – už 2,6 mlrd. Lt. Švedijos tiesioginės investicijos į Lietuvą 2011 m. sudarė 7,82 mlrd. Lt.

Šveicarija Lietuvą pripažino *de jure* taip pat du kartus – 1921 ir 1991 metais. Šveicarai noriai talkino 1918 m. paskelbtai Lietuvos Respublikai. Jau 1919 m. Berne pradėjo veikti Lietuvos pasiuntinybė, 1920 m. Ciuriche – Lietuvos gen. garbės konsulas. Lietuva 2012 m. eksportavo į Šveicariją prekių už 165,8 mln. Lt., importavo – už 323,3 mln. Lt. Šveicarijos tiesioginės investicijos į Lietuvos ūkį 2011 m. su-

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro komanda lankėsi ant Merkinės piliakalnio

darė beveik 800 mln. Lt.

Šri Lanka, buvęs Ceilonas, diplomatinis santykius su Lietuva užmezgė 1996 metais. Prekiauta nedaug: Lietuva 2012 m. eksportavo į Šri Lanką prekių už 1,1 mln. Lt, importavo iš jos – už 11,4 mln. Lt. Dabar šią egzotišką Indijos vandenyno salą vis dažiau atranda liuanistai, ieškantys poilsio egzotiškuose kraštuose.

Lietuva pripažino Tadžikijos nepriklausomybę 1991 m., 1992 m. su ja buvo užmegzti diplomatiniai santykiai. Tailandas diplomatinis santykius su Lietuva palaiko nuo 1993 m.

Knygoje pristatomos kelios garsios šeimos, pvz., Šalteniai: dailininkas Arvydas Šaltenis, žurnalistas, dramaturgas Jurgis Arnas Šaltenis, muzikologas

Liudvikas Arnas Šaltenis, literatūrologas Rapolas Šaltenis, rašytojas Saulius Šaltenis, matematikas Vydas Šaltenis. Nemažai pasižymėjusių žmonių yra ir turinčių Šimkaus pavardę: gydytojas Henrikas Šimkus, valstybės veikėjas, chemikas Jonas Šimkus, rašytojas Jonas Šimkus, geotechnikos mokslo ir inžinerijos pradininkas Lietuvoje Jonas Šimkus, kompozitorius Stasys Šimkus, poetas Vladas Šimkus. Daug ir žinomų švedų: agronomas Alfonsas Švedas, teisininkas Gintaras Švedas, geografai Kęstutis Jonas Švedas, rašytojas Leonas Švedas, kompozitorius Jonas Švedas, dirigentas, pedagogas Jonas Švedas, kompozitorius Vladas Švedas.

Dr. Algirdas Matulevičius ir Henrikas Valeika aprašė ir Lietuvos didikų,

grafų Tiškevičių giminę. Iš Tiškevičių buvo 9 vaivados, 2 vyskupai, po 3 lauko etmonus, kaštelionus ir išdininkus, 4 didieji maršalkos, 9 aukšti kariniai pareigūnai, 2 LDK raštininkai, 2 archeologai. Garsių žmonių Lietuvai davė ir LDK didikų Tyzenhauzų giminę.

Skaitytojų sudomins prof. Broniaus Dundulio straipsnis, skirtas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Švitrigailai, ir prof. Edvardo Gudavičiaus straipsniai apie liuanistų kunigaikštį Tautvilą, Algirdo dukterį Teodorą, Gedimino brolių, liuanistų kunigaikštį Teodorą.

Enciklopedijoje yra ir Lietuvos istorikams skirtų straipsnių: apie 1961 m. Toronte mirusį liuanistų istoriką Alfonsą Šapoką, ir apie LKMA akademiką, istoriką Antaną Tylą.

Neapeita be dėmesio ir Mažoji Lietuva. Su gausia liuanistine medžiaga pristatomi keli miestai – Širvinta, Šventapilė, Tepliava, Tilžė. A. Matulevičius pristato Mažosios Lietuvos reikalų Tarybos steigėją ir ilgametį vadovą, aktyvų Mažosios Lietuvos tyrėją Vytautą Šilą. Paskelbtas straipsnis ir apie Karaliaučiaus krašto liuanistų bendruomenės pirmininką Sigitą Šamborskį, Mažosios Lietuvos visuomenės veikėją, leidėją Martyną Šernių. Pristatoma ir 1923 m. Šilutės Deklaracija dėl Mažosios Lietuvos atsiskirimo nuo Vokietijos.

Taigi XXIII „Visuotinės liuanistų enciklopedijos“ tome gausu vertingos liuanistinės, mažai žinomos informacijos.

MEMENTO MORI*

Irena BRAŽENAITĖ

2013-uosius metus Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Tarmių metais. Ta proga „Mokslo Lietuvos“ skaitytojus supažindiname su Rytų aukštaičių uteniškių tarme ir jos atsaka – Alantos šnektą.

Alantà – tai Rytų Aukštaitijos miestelis, įsikūręs dešiniajame Virintos krante, o nuo Molėtų nutolęs 16 km į šiaurės vakarus. Miestelio vardu pavadinta šnektą, kuria kalba žmonės, gyvenantys Alantos parapijoje. Šnektą priklauso rytų aukštaičių uteniškių tarmei, žalininkams. Dėl rytų aukštaičių uteniškių fonetinio dvigarsių *an, am ir en, em virtimo į un, um ir in, im, Alantos miestelis ilgu metus vadintas Alunta.*

„De mortuis aut bene, aut nihil“

{Plutarchas}
(Apie mirusiuosius arba gerai, arba nieko)

Jeglala aukštuola, ladūto, daj kaip tuj ažaugai, ladūto tūto?
Plačiu viršūnėly, ladūto, dvejom trejom šakelam, ladūto, tūto.
Jeglala aukštuola, ladūto, daj kur tuj ažaugai, ladūto, tūto?
In aukšta kalniiia, ladūto, in Motulas kapelia, ladūto, tūto.

(Aukštaičių sutartinė)

Mūsų protėviai Pasaulio Tvarką ir Rėdą gražiai supratę, pagarbiai jai pakluso ir tvarkingai joje buvo jiems skirtą Laiką Žemėje, Požemy ir Dausose, ir tas pasaulis buvo nedalomasis Vienis, tik žmogus jame galėjo būti ne vienu metu: Žemyna žmogų penėjo, nešiojo, jam mirus palaukus priglaudama savo Požemiuose, o vėlė (sielą pasiskolinom vėliau) iškeliaudavo Dausosna pas protėvius, kurie jos laukdavo, atkėlė Vėlių vartelius ir parengė Vėlių suolelį: „Oi Motinyte, oi Tėvužyti, tai jūs atkelkit Vėlių vartelius, tai jūs priimkit sava svetelį, sava svetelį, mana sūnelį, jūs jau pirmesniai, jūs jau kytresniai,“ – virkauja Motina kare žuvusio sūnelio, prašydama savo Tėvų užtarti. Ne paslaptis – ir mūsų išeinantys dažnai pasisako sapnuojantys savo mirusiuosius artimuosius, ateinančius jų išsivest, o jau išėję sapnuose aplanko likusius gyvuosius ir senų senovė išsiaiškintais sapnų vaizdiniais kaip galėdami paaiškinti savo buvimą Tenajos...

Vėlinės, vėlė, vėlėna, vėluokas, vėluma, vėlyvas, vėliava, vėlnias, Vėlykos – tai iš mūsų vėlių pareina: kapelis apželia velenėle, vėlėlės mūsų aplankytų atsmėžuoja vėlumoje („oi, kas ti ataina, oi, kas atdūloja – ar ne mana Motinyte nuo kapų dūloja?“ – iš dukters raudos: dūlis – dūmas), po karo vėliava šaukiamos ir protėvių dvasios pagalbon, per Vėlykas susibėgusioms vėlėlėm padedam po lėkštelę ir po raudoną kiaušiniuką (raudonas – gyvybė, dar visai neseniai ant kapelių būdavo tiesiami Vėlių suoleliai ir vaišinamasi kartu ne tik per Ilges – Vėlines, bet ir per Vėlykas bei Sekmines, Kūčių grūcia – kūcia iš visokių grūdų – tai vėlių valgis, juo vaišindavosi ir per šermenis), o jau vėlnias – tai suvis ne bausuklis šėtonas, o Požemio vyresnysis, tvarkantis mirusiųjų palaukus reikalus.

Apie jeglala daina ne šiaip sau: mirusiesiems buvo priskirti medžiai ir augalai, kurių kitokiems reikalams nelabai buvo ir naudota. Eglė, papartis, alksnis, o vėliau ir tuja (vadinama savynu, skvaja) priklausė mirusiųjų, požemio pasauliui, tad nei pamislenės nebuvo kieme sodint eglė, papartis ar tuja: atneštų tik negandas, o ir mirtį prišauktų: Kalėdų eglutė su svambaliukais atkeliavo iš užsienių per dvarus, ir mūsų žmonės su baime žiūrėdavo dvaro palocijų, o vėliau jau ir gryčioj žvakelėm mirguliuojančius aitrai kve-

piančius medelius – jie tetiko tik grabą apstatyti (o grabo be reikalo nusipurtėm – daugumoj Europos šalių šiuo žodžiu visokiomis formomis kalbama apie mirusiuosius, „grabe“ švediška

Budynės, šermenys, pakasynos, pakrovai, pagrabas, laidotuvės, vėlinės, uždušinės, grabnyčios.

Gedim ne mirusio – gailimės savęs, kad be mus palikusio mum bus sunku.

kapai, o žemaitiškai „grabė“ – griovys, o karstas – tai kaip ir koks iš reikalo sunarstytas žodis, o ir mūsų kriaušinė – griautinė (krūtinė) groblai, kur uždaryti reikalingiausi žmogaus gyvybės padargai). Jau daug vėliau, priveisus sodų mūsų krašte, nedrąsiai, bet pamažu pradėta eglį glaudžiai suskliustą sieną užsodint tolakai nuo sodybos apsaugai nuo žiemos vakarių vėjų, tik jau šiukštu ne sodo vidury. Tuja sutrinta tarp pirštų pakvimpa vašku, o ir jos nei lapai, nei spygliai atrodo kaip vašku aplieti, ir kvepia tas medelis, kaip ir jeglė ir papartis, kažin kaip aitrai, nežemiškai – lyg iš po žemių. Mano bobutė sakydavo: „Jeigu daug jeglių šiškų, aliksnių

Pati gražiausia Lietuvoj bažnyčia, mano parapijos baltoji gūlbė, kurioj tiek daug mano mamos ir mano pačios giedota, – sako Irena Braženaite

čiais žiedais buvo priskirti nežemiškiems sutvėrimams – šėivamedis, vadinamas bezduku, tiko pašakny apgyvendint

Minklė: Kas tą daiktą daro – nežino kam, kas tą daiktą perka – jam jo nereikia, kam tą daiktą perka – tas apie jį nieko nežino. (Grabas, karstas).

kaukūčiam – bezdukam), ir mūsų paršikviesinė bulbytė buvo priskirta prie Žemynos iščių globotinės, tad ir Kūčių vakarienėj šiukštu nebuvo valgoma tai, kas auga po žeme – nei bulvės (bulves vadina dar ir ropūtėm), nei burokėliai, nei griežčiai (kriučkai, sėtiniai), nei

Šešias žvakes, šešias lintas, šešias pėdas žemes švintas.

Ant vieno Aukštaitijos bažnytkaimio bažnyčios medinių morų (dabar jų nebestato, nes mirusiojo apgarbstyt bažnyčioj nebesivarginama) išraižyta: „Atmink – šindei ašei, rytoj tujei.“

„Nurašykite žvaigždes, nukabinkite mėnulį, iškirskite miškus, nutildykite vėtras, suskaldykite uolų akmenis, išpilkite vandenynus, viso pasaulio karveliam ant sparnų užriškite juodo krepo kasnykus – niekas nebe sugrąžins man brangaus žmogaus.“

šiškųjų ir šermukšnių vuogų – tai bus gera bulbų pakasa“ (šermukšnis gerai tinka apsgint nuo nelabojo – ledoko – pikčiaus – pakusos – raistinio – ne nuo vėlnio, tereikia aplink save, šermukšni- ne lazda apsibrėžt ratą, bet šermukšnio sodyboj nesodinta, tik tolėliau, ypač prie pirčių, kur suveidavo pasiteškent ir lauminyčios; medeliai aitrai kvepian-

ropės, nei morkos, tik obuoliukai, geriausia giriniai – laukiniai, riešutėliai, visokiausių grūdų grūcė, spalgenų ir avių kisielius, gilių kava, putino vuogelės: saulėgrįža per Kūčias šaukdavo sugrįžt Žemynon gyvybę, tad požemio tvariniukai puoton nebuvo kviečiami.

Gamtai apmirštant, sudorojus laukus ir daržus, būdavo Ilgių-Vėlinių

dienos: ilgas išėjusiųjų paminėjimas, nes skubintis nebėr kur, laukuos darbų nebėr. Ilgės tęsėsi ilgai – nuo lapkričio ligi spalio mėnesio (ne spalio, nes minant spalio byra daug, o ir lapkritys ėjo pirma spalio mėnesio, nes tuo metu būdavo minami linai, o dabartiniams lapkritį ant medžių tik vieną kitą lapą tepamatysi kadamuojantį – jie jau nukritę tikrajam lapkritiniam, ėjusiam pirm spalio) – vėlais vakarais, kai jau grįžta savo namų aplankyt vėluokai,

pažybsintys žaltvykštėm, einama prie kapų, degami laužai, statomi varteliai, dengiamas Vėlių suolelis (ne stalelis), dedami valgiai ir gėrimai, pirmiausia gėrimo nulaistoma Žemynai, Pajautai, Lauksargiui ir visiem kitiem dievam, saugantiems, globojantiems ir už nepaklusnumą, reikalui jesunt, baudžiantiem kviečiamos artimųjų vėlėlės kartu papuotaut ir paviešėt, giedamos atatinkamos giesmės (dainom nevadinta). Protėviai, nors jau ir iškeliaė, buvo itin gerbiami, o ir prisibijoma jų, kaip ir gyvųjų senolių ir tėvų: ilgam paminėjimui pasibaigus, vėlėlės gražiai išprašomos pro vartelius: „Aikita, vėlelas, ramias, mūsų apgarbstytas, išeidamas mūsų laukų neažgautita, gyvulėlių nekludykita ir mūsų neišiveskita,“ – nepagerbtos, nenumaldytos ar ant gyvųjų pykstančios vėlėlės gali ir atkeršyt – ledus užleist kitą pavasarį, gyvulius nudvėsint, o ir vieną kitą artimajį be eilės anapus pasikviest...

Išėję dažnai, ypač per šventes, būdavo minimi, bet jų ir gyvųjų pasauliai buvo griežtai atskirti: po pakasynų, nors žemės ir nepalietus, trijų smėlio saujų duobėn neužpylus, prieš sėdant mirusiojo išruošų pietų – taip, taip, mirusiojo išruošų, nes pietūs ruošiami iš mirusiojo ūkio ir paskerstų gyvulių, ir tik išdrįstumėt nepaaukot iš jo dalios jo šermenim gyvulio – tas po pakasynų nudvėstų, nugaištų, nustiptytų. Taigi, prieš sėdant šermenų stalan būtinai

nusiplaunamos rankos: vandenu atskiriamas mirusiojo pasaulis nuo gyvųjų, taip kaip ir žemės bėrimas duobėn: nurimk, būk tenajos, negrįžk, negas-dink (tai ne krikščionybės padaras, nes labai senas paprotys), o atsiradus veidrodžiams, velionį (velionis, nes jo vėlė dar tris dienas budės prie jo) pašarvojus, jie uždengiami: kad vėlė nesusipainiotų savo vaizdiny ir neblūdinėtų ilgai po namus, o ir kad savo atvaizdo, gašdinančio likusiuosius, namiepi nepaliktų. Tris dienas vėlėlė ligi pakasynų gūžiasi prie grabo, palaidojus devynias dienas dar lakioja po gimtas ir nuygventas vietas, o jau po trisdešimt devynių dienų jai priskiriama vietelė tenajos, prieg savųjų artimųjų, jau ramiai ten įsitaisiusių (dabar liko apvalaus mėnesio minėjimas po mirties). Devynias dienas artimieji lanko kapelį, degioja žvakeles, rypuoja, ailinguoja ir aprauda (o jau po trisdešimt devynių dienų beverkančios ir aimanuojančios dukterys ir pačios būva aplankytos sapnuose ir paprašytos nebeverkt, nes vėlelei sunku jesti iš sūrių ašarėlių išbrist savon, naujon būtin). Dainoj – giesmėj duktė apsako-savo rūpestėlį palaidojus Motiną: „Devynias naktis miego nemigau, devynias lyktis (iš to liktorius – iš šviesos) kol sužibinau – Motulės belaukdama, širdelės belaukdama.“ Motulė pavirsta ir liepele, ir gegele toj liepelėj gailiai rypuojančia, dukterys prašo liepelės atsivers į Motulę arba bent jau pas save jas pasijimt, bet Motulė, pasiteiravusi: „Kų gi jūs čia gerstat, kų jūs čia valgytat?“ – dukteris paguodžia, liepia palūktėt: „Da jūs čia išvarkit savųjų vargelį...“ Motulė aimanuoja lomoj po užuolėliu, katruo pavirto jos sūnaitėlis – kareivėlis – raituželis: „Oi, sūneli, raituželi, ko pavirtai užuolėliu?“ O sūnelis jų nuramina, kad: „Jaunos mergos tedainuoja, o aš jaunas bežalioju.“ Medžiai, paukščiai – tarpininkai tarp mirusiųjų ir gyvųjų: paukščiukai pabarbena langan, pranešdami apie išeisiantį (neseniai nutiko ir man, pilkam, nematytam paukščiui pastukusenu triskart vienon lango šibos pusėn, triskart kiton: šeši kartai (šešios žvalės, šešios lintos, šešios pėdos žemės švintos – dabar taupumo dėlei prie grabo žibinamos tik keturios, o šešetas – tai tų, anųjų vietų skaitlius). Vėlėlės įsisega medžiuosna, medžiam linguojant, girgždant apie save primena, paaimanuoja, gal paguodžia (ir vėl – man gedint išėjusiojo, pirmą dieną sugirgždo medis lauke, antrą dieną nutilo, sakau, gal jau išėjai, vėlele – ir tik šu šu šu medžio lapai tykioj, tykioj dienoj: ne, dar ašei šičion, nes dar mano kūnelis čia tebesaš...)

Kai studijuodama (ar studentaudama) rankiojau po kaimus žmonių dar užsilikusią, nenukolchozintą ir nenumelioruotą išmintį senulytė apsakė gražų daiktą: „Guli nabašniskas grabi, a ja dūšela, nerasdama sau vietas ažu kūna pragarmes ir nevalyvumų gyvenunt in šia svieta, plastinėjas aplink lungus ir duris ir grūmena: „Oi tu kūne, tu levūne (lavone), tujei guli kaip šiekštela, ašei lakioja kaip paukštela.“ Ir paškadavoja Dievulis dūšelas, ir insadina jų sausan medžian: ir sužaliava sausas medžias girias vidury, ir intūpe raiba gegute viršūnėlan, ir markatnuoja, ir aimanuoja ažu kūna eibes, ažu dūšias nepakajū.“

* lot. Atmink, kad mirsi.

PRANAS MAŠIOTAS – ŠVIETĖJAS, MATEMATIKOS MOKYTOJAS, VADOVĖLIŲ AUTORIUS, VAIKŲ RAŠYTOJAS

Prano MAŠIOTO 150-osioms gimimo metinėms

Prof. habil. dr. Algirdas AŽUBALIS
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos
karo akademija

Prieš 150 metų, 1863 m. 12 mėn. 19 d., Šakių apskr. Būblėlių vls. Pūstelninkų kaime gimė Pranas Mašiotas. Mamos išmokytas lietuviškai skaityti, tėvelio – rašyti, būdamas dešimties pusmetį mokėsi Naumiesčio (dabar Kudirkos Naumiestis) rusiškoje pradžios mokykloje. Dar kiek pamokytas giminaičio, 1874 m. įstojo į Marijampolės gimnazijos parengiamąją klasę.

Nors Marijampolės gimnazijos vadovybė ir dalis mokytojų buvo rusų tautybės žmonės ir atkaklūs carizmo politikos vykdytojai, tačiau buvo ir kitokių. Vienas jų – rusų kalbos ir literatūros mokytojas, prityręs, talentingas pedagogas Pavelas Vasiljevas. Teisingas, humaniškas ir reiklus pedagogas besimokančiam jaunimui buvo didelis autoritetas, todėl turėjo įtakos mokinių asmenybių formavimuisi, padėjo pamilti literatūrą, pastebėti pažangiųjų rusų ir kitų tautų rašytojų neapykantą despotijai, priespaudai. P. Vasiljevo poveikis buvo juntamas ne tik P. Mašiotui, bet ir jo klasės draugams. Du iš jų tapo rašytojais – Antanas Krikščiu-kaitis-Aišbė (1864–1933) ir Antanas Vilkutaitis-Keturakis (1864–1903). Dviem metais anksčiau, negu P. Mašiotas, gimnaziją baigė dar dvi būsimo lietuvių tautos įžymybės – Vincas Kudirka (1858–1899) ir Jonas Jablonskis (1860–1930), taip pat P. Vasiljevo mokiniai.

Didelės įtakos mokiniams turėjo lenkų tautybės graikų kalbos mokytojas L. Ostrovskis, kuris, rūpindamasis mokinių estetiniu auklėjimu, buvo suorganizavęs jų chorą ir orkestrą. Jame smuiku grojo ir V. Kudirka. Beje, mokytojas L. Ostrovskis buvo neturtin-gų mokinių šelpimo organizatorius, jo dėka gimnaziją baigė ir V. Kudirka, kai jam, atsiskaičius stoti į kunigų seminariją, tėvas nutraukė paramą. Estetinio auklėjimo renginiai negalėjo nepalikti pėdsako P. Mašiotui, švelnaus, tylaus, į gėrį ir grožį linkusio jaunuolio sieloje.

To meto Marijampolės gimnazijos puslapiuose savo kilnumu ir patriotiškumu ryškiausi buvo lietuvių mokytojų poeto ir vertėjo Petro Armino-Trupinėlio (1853–1885) ir Petro Kriaučiūno (1850–1916) vardai. Abu šie mokytojai, dėstę lietuvių kalbos fakultatyvinį kursą, ne vieną lietuvių gimnazistą atvedė į tautinio sąmoningumo kelią. P. Kriaučiūno pamokas lankė ir P. Mašiotas. Mokytojo mintys, bertos į lietuvių jaunuolių protus, buvo sveiki grūdai, iš kurių išaugo vešlus tautinio sąjūdžio atžalynas, kuriame netolimoje ateityje svarbią vietą užėmė ir P. Mašiotas. 1883 m. gimnaziją jis baigė sidabro medaliu. Norėjo mokytis girininku – labai mylėjo miškus, tačiau ten nebūtų gavęs stipendijos, todėl pasuko į Maskvos universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. Beje, stipendijų politika buvo sugalvota pagal imperinės politikos korpalių „skaldyk ir valdyk“: būtent dėl to spaudos draudimo metais Marijampolės gimnazijoje buvo lietuvių kalbos fakultatyvas. Lietuviai, norėdami gauti stipendiją studijoms Rusijos universitetuose, būtinai turėjo gauti baigiamąjį šio fakultatyvo pažymį „4“ ar „5“ ir pasirinkti tuo metu Rusijai reikalingiausias specialybes. Jei abiturientas studijuoti vykdavo į Varšuvą – stipendijos negaudavo. O stipendija siekė 360 rub. per metus;

20 rub. tada mokėdavo už karvę. Taip buvo siekiama apsaugoti lietuvius nuo lenkų įtakos.

Studijuodamas P. Mašiotas buvo aktyvus lietuvių studentų ir kitų lietuviškų draugijų Maskvoje narys, čia išvydo pirmuosius „Aušros“ numerius ir tapo aktyviu jos skaitytoju, platintoju ir bendradarbiu. Kadangi dalis rusų šviesuomenės buvo palanki lietuvių tautai, jie irgi turėjo daug teigiamos įtakos lietuviams studentams. Tokią įtaką P. Mašiotui turėjo Maskvos universiteto profesorius Filipas Fortunatovas (1848–1914). 1884–1886 m. P. Mašiotas Ašakos, Prano Ašakaičio ir Ašakaičio slapyvardžiais „Aušroje“ išspausdino 10 straipsnių, kuriuose griežtai pasisakė prieš carizmo vykdomą lietuvių tautos engimo, jos kalbos niokojimo politiką, Lietuvos kaimo žmonėms stengėsi duoti naudingų patarimų („Apie bites“), mokslo populiarinimo žinių („Apie skruzdėles“, „Apie žemės pavaikslą“). „Aušroje“ pradėtas darbas tęsėsi visą gyvenimą. P. Mašiotas – kelių šimtų švietėjiškos publicistikos straipsnių autorius.

1887 m. baigė universitetą. Pagal represinius spaudos draudimo meto įstatymus kaip lietuvis katalikas valdinio darbo Lietuvoje gauti negalėjo. Norėdamas būti arčiau tėvynės, įsidarbino menku valdininku finansų įstaigoje Lomžoje (Lenkija). Pasitarkius palankiai progai, persikėlė į Rygą, kur 1889–1891 m. taip pat teko valdininkauti mokslo apygardos kanceliarijoje. 1891–1915 m. P. Mašiotas – Rygos vokiečių realinės gimnazijos matematikos mokytojas, 1913–1915 m. – dar ir privačios mergaičių gimnazijos direktorius, pakviestas įvesti joje tvarką. Toliau bendradarbiavo nelegaliojoje spaudoje, paskelbė apie 70 straipsnių.

Gyvendamas Rygoje, su kitais suorganizavo lietuviškas „Pašalpos“, „Kanklių“ (scenos mėgėjų, 1904), „Žvaigždės“ (švietimo, 1906) draugijas. Paskutiniajai vadovavo apie 10 metų. Šią draugiją įkūrė lietuvių inteligentai, susirūpinę maždaug 40 000 Rygos lietuvių švietimu. Jos pastangomis įsteigtos 6 lietuviškos pradžios mokyklos, kuriose dirbo 8 mokytojos. Mokyklas išlaikė „Žvaigždės“ draugija, kuri ne tik švietė žmones (rengė paskaitas, vaidinimus, koncertus, loterijas), bet jų metu rinko aukas ir kitais būdais kaupė lėšas mokykloms. Saugausiems lietuviams Rygoje buvo steigiami vakariniai kursai, kuriuose buvo skaitomos Lietuvos istorijos, geografijos, gamtos mokslų ir kitų dalykų paskaitos. Neuzmiršti čia buvo ir blaiivybės, kooperacijos, gimtosios kalbos kultūros reikalai. Paskaitas skaitė P. Mašiotas, kitas matematikos mokytojas, rašytojas ir būsimoji matematikos vadovėlių autorius Marcelinas Šikšnys (1874–

1970), pradinių mokyklų mokytojos, lietuviai studentai.

Atgavus spaudą, per 10 metų (iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios) P. Mašiotas parašė apie 200 korespondencijų ir straipsnių, išspausdintų „Vilniaus žiniuose“, „Lietuvių laikraštelyje“, „Lietuvos ūkininke“, „Metraštyje“, „Viltlyje“, „Rygos garse“, „Vaire“. Jo publicistikos straipsnių dėmesio centre buvo švietimo, gimtosios kalbos, krašto ekonomikos, socialiniai klausimai. Peterburge leidžiamame „Lietuvių

lietuvių kolonijos ruošiamus vakarus. Taigi Rygoje jos pirmojo mokytojo Vaižganto įdiegta tautinė sąmonė suklesti ir ima reikštis visuomeniniais polinkiais bei literatūriniais bandymais. <...> Pranas Mašiotas Voroneže parašė daugelį pasakų vaikams. Tik sukūręs naują pasakėlę, šaukdavosi mane ir perskaitydavo. Skaitydamas stebėdavo, kaip aš reaguojau. Vadino mane savo kritiku. Dar tebeturiu jo užrašytą knygele: „D. Čiurlionaitė – mano kritikai“. <...> Kai mamytės

nebūdavo, aš bėgdavau pas poniją Mašiotienę, kuri kaip įmanydama mane paikindavo... Ji į vaikų auklėjimą žiūrėjo visai kitaip negu mano mama – rezultatas aiškiai matėsi – jos ketveriais metais už mane vyresnis Doniukas buvo labai išdykęs vaikas. Jis mane nuolat erzino ir skriaudė. Kartą jis buvo mane pririšęs už kojos prie p. Šakenio lovos. Neatsimenu, ar už tą, ar už kitą nusikaltimą santūrusis Pranas Mašiotas nusijuosė diržą ir, pasiguldęs Doniuką, taisė savo žmonos pedagogines klaidas. Tačiau Klaipėdoje būdamas gimnazijos direktorium, griežtai uždraudė vokiečių paliktą pavyzdį – mušti vaikus per delną“. Kitame jos atsiminimų įrašyme: „Iš savo viešnage Klaipėdoje prisimenu dar Mašiotų foksterjerę kalaitę – nepaprastu matematiniu vardu Pi. Ta gudri ir graži kalaitė buvo neatskiriama Pr. Mašiotų palydovė. Kartą nuvažiuovė į Girulių mišką pagrybauti. Pi bėgo pirma, labai

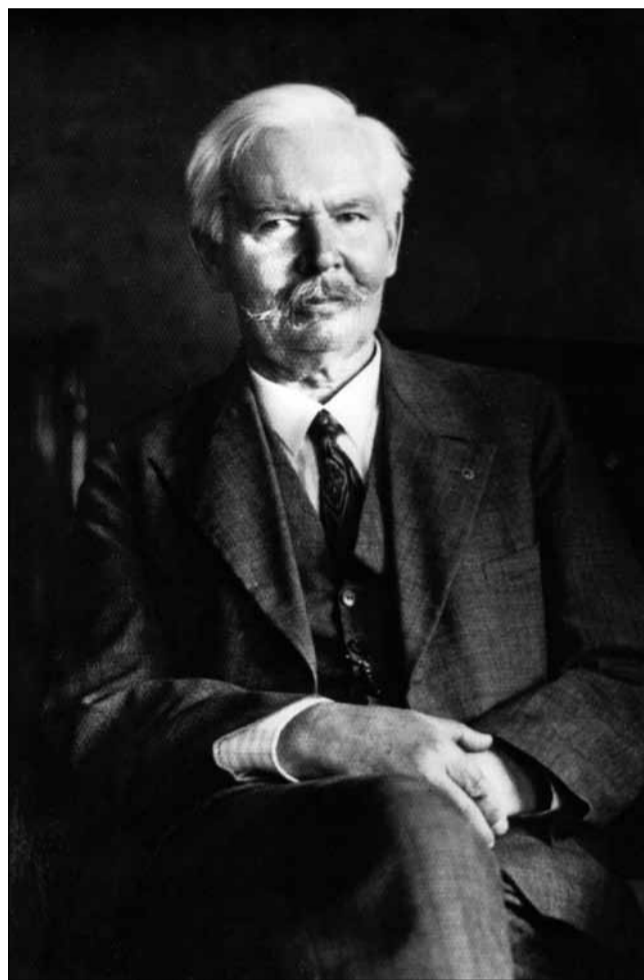
atidžiai šniukštindama mišką. Radusi grybą, imdavo skardžiai loti. Tuoj atskubėdavo su kraitele šeimininkas. Pasirodo, Mašiotas pats buvo ją tos gudrybės išmokęs ir tikrai turėjo neblogą talkininkę. Vėliau, kai Mašiotai gyveno Kaune, savo namuose, atsirado kiek mažesnė kalaitė irgi matematiniu vardu – Pusė“.

1907 m. buvo įkurta Lietuvių mokslo draugija. P. Mašiotas buvo vienas iš tos draugijos iniciatorių, todėl kiek galėdamas stengėsi prisidėti prie jos veiklos ir pasirinko etnografijos sritį. Laisvu nuo darbo ir atostogų metu jis fotografuodavo visa, kas jam atrodė svarbu išsaugoti tautos atmintyje. Tuo klausimu 1914 m. jis kreipėsi per spaudą ir į kitus fotografus mėgėjus. Kai kurios P. Mašiotų nuotraukos buvo eksponuotos Paryžiuje vykusios parodos lietuvių skyriuje. Keletas nuotraukų buvo išspausdintos Peterburge ėjusiam laikraštyje „Kraja“. Jos atkreipė lietuvių kultūros istoriko, etnografo Michalo Eustachijaus Brenšteino (1874–1938) dėmesį. P. Mašiotas buvo pakviestas bendradarbiauti jo rengiamame leidinyje, tačiau dėl laiko stokos atsisakė. Daugelį savo nuotraukų P. Mašiotas atiduodavo Lietuvių mokslo draugijos archyvu. Deja, dalis nuotraukų žuvo per I pasaulinį karą. Aktyviai dalyvavo P. Mašiotas ir Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti veikloje.

Grįžęs į Lietuvą P. Mašiotas pasinėrė į Lietuvos mokyklos kūrimo darbą. Jau 1918 m. „Lietuvos aide“ ir „Lietuvos mokykloje“ vienas po kito buvo išspausdinti jo straipsniai „Švietimo reikalu“, „Aukštesniųjų mokyklų organizacija“, „Specialinių mokyklų ir kursų planai ir programos“, „Pradedamoji žemės ūkio mokykla – planas ir programų projektai“, „Krašto švietimo reikalu“, „Pedagogijos patarlės“ ir kt. 1918 m. P. Mašiotas – Lietuvos Tarybos švietimo sekcijos narys, Švietimo ministerijos aukštesniojo mokslo departamento direktorius, 1919–1923 m. – švietimo viceministras. Tiesus, principingas, patyręs pedagogas nesilankstė naujai iškeptiems valdininkams, dirbo negailėdamas jėgų, sakydamas: „Jei aš mesčiau šitą vietą, tai ne vietą mesčiau, o Lietuvą“. Tačiau atsirado „aukščiau sėdinčių“, kuriems asmeniniai interesai, partiniai kiviščai buvo svarbiau, negu tautos reikalai. P. Mašiotas, specialiai laikinai panaikinus viceministro postą, buvo iš jo atleistas ir paskirtas Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos direktoriumi. Liūdėti nebuvo kada. P. Mašiotas greitai įsitraukė į Klaipėdos gyvenimą. Gerai mokėjo vokiečių kalbą, todėl pritapo suvokietintoje Klaipėdoje. Be tiesioginių pareigų, rūpinosi suaugusiųjų švietimu, prižiūrėjo valdininkams organizuojamų lietuvių kalbos kursų darbą. 1929 m. dėl nesutarimų su gubernatoriumi Antanu Merkiu (1887–1955) atsistatydino ir išėjo į pensiją. Tuomet atsidedo literatūrai. Kaip jau minėjome aukščiau, savo pavarde ir slapyvardžiais (Čiabuvis, Dvyulis, Mošaitis, Niektauška, Pakeleivingas, Rygietis, P. A., P. A. Svetys, P. A. Suvalkietis, Mark-bis ir kt.) „Aušroje“, „Draugijoje“, „Varpe“, „Rygos garse“, „Gimtojoje kalboje“, „Lietuviškajame balse“, „Vilniaus žiniuose“, „Lietuvos mokykloje“, „Skaitymuose“, „Šviesoje“, „Ūkininke“, „Vaire“, „Švietimo darbe“ ir kt. rašė pedagogikos, vaikų literatūros, mokyklų darbo organizavimo, kalbos, visuomeninio gyvenimo, mokslo populiarinimo temomis. Per daugiau kaip 50 metų paskelbė kelis šimtus straipsnių.

Vadovėlius P. Mašiotas ėmėsi rašyti paragintas lietuvių nacionalinio atgimimo veikėjų. „Dar 1904 metais ar 1905 m. pradžioje, – rašė savo autobiografijoje P. Mašiotas, – buvau gavęs iš Vilniaus, iš Jablonskio gana griežtą laišką, kad aš būtinai ir skubiai turįs parašyti aritmetikos vadovėlių pradžios mokyklai. Paprakaitavęs artimiausias vasaros atostogas, parašiau „Aritmetikos uždavinyno pradedamajai mokyklai“ I dalį ir išsiunčiau į Vilnių. Paprakaitavęs kitas atostogas, turėjau ir II dalį. Voroneže, karui baigiantis iš to paties Jablonskio gavau įtikinamą patarimą imtis rašyt vadovėlių aukštesniajai mokyklai. „Trigonometrijos“ pradžią jau galėjau skaityti jam vagone, keliaujant iš Voronežo į Vilnių. Vilnių tą vadovėlių baigiau <...> ir ėmiaus kitą rašyt. Ypač sparciai ėjo darbas, kai bolševikai, paskui lenkai sudarė čionai tokias sąlygas, kad baisu būdavo nosį iš namų iškišt“. Belieka pridurti, kad kelionė iš Voronežo tęsėsi apie mėnesį, prekiniiais vagonais, kurie kartais dėl Rusijos pilietinio karo suirutės ilgai stoviniuodavo stotyse, pakliūdavo ir į apšaudymus...

Bus daugiau

Prano Mašiotas įvairiapusiškumas stebina, puikus pavyzdys visų kartų Lietuvos inteligentams

laikraštyje“ jo iniciatyva atsirado vaikų skyrelis, kuriame jis spausdino kūrinius, verstus iš kitų kalbų.

Gyvendamas Rygoje, 1894 m. P. Mašiotas vedė iš Linkuvos apylinkių kilusią išsilavinusią dvarininko dukrą Mariją Jasienskytę. Jų šeimoje, branginusoje lietuvių papročius ir kalbą, išaugo trys vaikai: Marija, Jonas, Donatas. Šeima sugyveno labai gražiai, darniai. Paramą čia rasdavo silpnos sveikatos ir asmeninių nelaimių slegiamas kolega M. Šikšnys, besimokantys giminaičiai Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (1893–1993), Petronėlė Baltrušaitytė-Liūdžiuvienė (1895–1967) ir daugelis kitų.

1915–1918 m. P. Mašiotas buvo Martyno Yčo (1885–1941) suorganizuotos lietuvių karo pabėgėlių Vilniaus mergaičių gimnazijos direktorius Voroneže. Beje, greitai jis buvo paskirtas ir ten buvusios lietuvių berniukų gimnazijos direktoriumi. Voronežo laikotarpį aprašė Danutė Čiurlionytė-Zubovienė (1910–1995): „Su Prano Mašiotu šeima labai susibičiuliavome. Tą šeimą Mama pažino dar Rygoje, kur mokėsi 1902–1904 m. Tai buvusi pirma inteligentų šeima, kurią mama išgirdo kalbant lietuviškai. Mašiotai labai pamilo jaunutę Kymantaitę, jie dažnai ją kviesdavosi į namus. Ten ji susipažino su M. Šikšniu ir kitais Rygos lietuviams inteligentais. Su Mašiotais nueidavo ir

Nuotrauka saugoma Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekos fonduose

MOZAIKA

Iš akademinio folkloro (11)

– **M**ielas kolega, nuoširdžiai sakau: nekantriai laukiau mūsų susitikimo, – šūktelėjo humanitaras, išvydęs Vilniaus universiteto prieangyje savo ištikimą pokalbių dalyvį gamtotyros autoritetą, – eime į biblioteką. Joje rasime ramią vietelę tarp nuliūdusių bibliotekos moterėlių, save ir kitus įtikinėjanti, kad jos ne knygų pelytės, bet esančios *in-for-ma-cin-kės* – ypatingos profesijos atstovės.

Prisėdę bibliotekos kampelyje prie lango, mūsų garbaus amžiaus akademikai tyliai, – kad netrukdytų palinkusių prie foliantų, – kalbasi. Į juos abejingai žvilgčioja pilkosios knygų pelytės – skaitytojų poreikių tvarkytojos, ieškančios čia užklystančio užsieniečio; žinoma, geriau būtų sužvejoti amerikoną. Mat tie alkanai padarėliai, gebantys akimirksniu virsti aršiomis „barakudomis“, nepraranda vilties apkerėti paslaugomis atvykėlių, kuris ištrauktų jas iš skurdaus gyvenimo tėvynėje. Turime pripažinti – kelioms medžioklė buvo sėkminga; netgi pavyko sutvarkyti formalumus, perrašant amerikono testamentą; suprantama, savo naudai.

– Ištaręs dabar madingą sąvoką, nusakančią informacijos discipliną, priekėli prisiminimus apie garbingą asmenybę – profesorį Levą Vladimirovą, pagilinusį bibliotekininkystės specialybės dalykų dėstymą universitete, – pasakęs šią pastabą, pokalbį pratęsė racionaliai įpratęs mąstyti akademikas.

– O taip, kas gi galėtų pamiršti šią ryškią akademinės visuomenės figūrą, nusipelnusią mūsų universiteto istorijai! – šūkteli humanitaras.

– Tai štai, kartą man šnekučiuojantis su Vladimirovu, išgirdau įsidėmėtiną, tikrovėje pasiteisusią jo pastabėlę, skambančią maždaug taip: darbavau universitete nuoširdžiai, „priperėjau“ čia nemažą bibliotekinių, nuolat kudakuojančių vištelių būrį. Bėda ta, kad į šią specialybę stoja vidutinybės, nubyrėjusios nuo pretenduojančiųjų į kitus fakultetus. O kaip žinai, amžinieji „trejetukininkai“ yra piktos varnos, amžinai nepatenkintos ir besidairančios aplink: gal pavyks nustverti sūrį. Bet jos ypatingos veislės: iš jų laputė ne tik sūrio neišvilios, bet ir kailį praras.

– Dabar jau man aiškiau, kodėl jos taip atkakliai stengiasi slėptis po informacijos disciplinos medžiu, nors nuo esminio supratimo, kas tai yra, jos taip toli, kaip mudu nuo Mėnulio.

Dominykas šypsosi – jis pritaria mūsų akademikų mintims.

...

– Mūsų mieloji Mokslų akademija, prabundanti po nepagrįsto pažeminimo, patirto pertvarkos sumaištyje jau rodo įvairių iniciatyvų, – sako profesorius humanitaras, kreipdamasis į savo kolegą, daug nuveikusį gamtotyros brūzgynuose.

– Iš tikro skaudu, kad stiprus mokslo centras buvo nusmuktas. Jis virto banalia pastoge, atliekančia mokslininkų klubo

vaidmenį. Tad apie kokius naujus akademijos „šlepsėjimus“ man kalbi?

– Negi nematai, kad šiandien pastato durys dažnai varstomos. Išrinktieji, pajutę naujas galimybes atstatyti savo prestižą, sumanė, gerokai vėluodami, svarstyti mokslo Lietuvoje perspektyvas. Šnekėta apie tai, kad jau pakankamai investuota į pastatus, sparčiai vystyta infrastruktūra, kuri turėtų tapti patraukli jauniems mokslininkams, keliantiems sparnus ieškoti kituose kraštuose patogių sąlygų tyrinėti. Ir išvadą, gražiai skambančią, jie ištarė: atėjo laikas investuoti į žmogų, ugdyti mokslininkus, suvokiančius, kad tyrinėjimai yra ne profesijos reikalas, o pašaukimas.

– Matyt, neatsitiktinai LMA vadas profesorius Valdemaras Razumas iš TV ekrano prabilo su pakilia intonacija, pranešdamas: Lietuva pagal moterų mokslininkų skaičių pirmąja Europoje.

– Argi nesupratote – Lietuva velniškai drąsi valstybė! Netrukus ji pirmą kartą pagal „mažumą“ tolerancijos rodiklius, pati tapdama mažumos dalimi, – linksmai kvaksi mažuosius globojantis Dominykas, dar pridurdamas, – tai gali paliudyti tautos drąsuolis atšauktas, t. y. išstumtas iš Seimo delegacijos, paskirtos dalyvauti Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje.

Nepriklausomas socialinis etnografas,
2013 m. lapkričio 12–14 d.

Mokslininkų bendradarbiavimas su mokiniais

■ Atkelta iš 9 p.

Vilniaus ir Kauno atvyko P. B. Šivickio artimieji, gausus buvusių jo mokinių būrys. Išvakarėse mokyklą aplankė LR Kultūros ministras Juozas Nekrošius ir pasveikino mokyklos kolektyvą.

Iškilnių dieną po šv. Mišių vietos bažnytelėje Betygalos klebonas A. Staniulis pašventino paminklinį akmenį buvusioje Šivickių sodyboje ir P. B. Šivickio motinos kapo koplytstulpį. Po to buvo atidarytas memorialinis muziejus prie mokyklos, dalyvaujant Raseinių valdžios atstovams, įvyko oficialioji vardo suteikimo mokyklai programa ir koncertas, kurį surengė mokiniai.

Po Pranciškaus Šivickio vardo suteikimo Žaiginio pagrindinei mokyklai toliau kasmet buvo organizuojami P. B. Šivickio atminimui skirti renginiai. Jie vyko tai Žaiginyje, tai Vilniuje, dalyvaujant Žaiginio mokyklos ir Ekologijos instituto kolektyvų atstovams, profesorius šeimos nariams, buvusiems bendradarbiams, mokiniams. Mokyklai buvo siunčiami Ekologijos instituto ir kai kurie LMA leidiniai, pirmiausia tai žurnalai *Ekologija*, *Acta zoologica Lituanica*; dovanoti žurnalų *Kosmos*, *Naujoji Romuva*, kuriuose buvo publikuoti P. B. Šivickio straipsniai, numeriai, kiti žurnalai ir knygos, straipsnių apie profesorius kopijos, profesorius asmeniniai daiktai.

Nesiplėsdami į detalius visų buvusių renginių aprašymus, paminėsime tik keletą svarbesniųjų. Pirmiausia pažymėsime, kad mokyklos iniciatyva

buvo surengti visų P. B. Šivickio jubiliejinių datų paminėjimai, kuriuose dalyvavo profesoriaus artimieji, Ekologijos instituto, Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejaus atstovai, Žaiginio bendruomenė. Rengtos bendros konferencijos, kuriose pranešimus skaitė mokyklos pedagogai ir Ekologijos instituto mokslo darbuotojai. Žaiginyje ir Vilniuje bendruose renginiuose buvo pristatytos naujos P. B. Šivickio atminimui skirtos knygos. Mokiniai perskaitydavo ištraukų iš profesoriaus atsiminimų knygų, padainuodavo Raseinių krašto dainų, kurių ne vieną, rinkdamas tautosaką jaunystėje, buvo užrašęs P. B. Šivickis.

Ekologijos instituto mokslo darbuotojai supažindino moksleivius su kai kuriomis Lietuvos faunos smulkiųjų gyvūnų grupėmis, dirvožemio ir vandens gyvūnijos rinkimo ir tyrimo metodikomis, parodė kaip tai atliekama praktiškai. Šie lauko darbai buvo vykdomi betarpiam gamtoje, Žaiginio apylinkėse.

Vilniečiai pakvietė žaiginiškius į Vilnių, suorganizavo moksleiviams ekskursiją po sostinę. Lankytasi LMA, Ekologijos institute, Antakalnio kapinėse, kur palaidotas P. B. Šivickis. Susipažinta su įdomiausiomis Vilniaus vietomis.

P. B. Šivickio vardo suteikimo vienai iš Pavilnio gatvių proga žaiginiškiai buvo pakviesti į profesoriaus atminimui aukotas šv. Mišias Pavilnio bažnyčioje, o po jų – pasivaikščioti P. B. Šivickio gatve, paviešėti šios gatvės gyventojos ekologės dr. Dalės Zapkuvienės sve-

tinguose namuose. Čia reikia pridurti, kad visiems šios gatvės gyventojams prieš šv. Mišias buvo įteiktos skrajutės (autorius dr. Algimantas Jakimavičius), supažindinančios su P. B. Šivickio biografija, jo mokslo ir gyvenimo keliu.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tokių bendrų renginių buvo arti dvidešimties. 2007 m., minint P. B. Šivickio 125-ąsias gimimo metines, Žaiginio pagrindinė mokykla už nuoseklų akademiko P. B. Šivickio atminimo puoselėjimą, nuoširdų bendradarbiavimą padėkos raštais apdovanojo Ekologijos institutą ir profesoriaus mokinę T. Arnastauskienę, I. Eitminavičiūtę, instituto darbuotoją A. Jakimavičių.

P. B. Šivickio atminimas Žaiginyje gražiai saugomas ir toliau. Įsikūrus Žaiginio miestelio bendruomenei, pasivadinusiai *Bitupio* vardu, restauravus jai skirtas patalpas, susiformavo kultūros centras, kuris veikia labai aktyviai. Daugelis renginių įgavo dar platesnę apimtį, tapo įvairesni. Žaiginyje išaugo gražias tradicijas, puikų pedagogų kolektyvą subūrusi mokykla, vėta turėti garsaus žemiečio vardą. Nuo 2013 m. Žaiginio Pranciškaus Šivickio pagrindinė mokykla reorganizuota ir dabar vadinasi Žaiginio Pranciškaus Šivickio mokykla – daugiafunkcis centras. Linkime šios mokyklos pedagogams didelės sėkmės jų svarbiame darbe, o mokiniams – atkaklaus mokymosi, naujų žinių troškimo, kaip to siekė ir apie tai ne kartą rašė jų žymus kraštiečių LMA akademikas P. B. Šivickis.

Gamtos tyrimų centras skelbia konkursus vyresniųjų mokslo darbuotojų (2 pareigybės, 2 etatai), mokslo darbuotojų (3 pareigybės, 2,5 etato) ir jaunesniojo mokslo darbuotojo (1 pareigybė, 1 etatas) pareigoms užimti. Reikalavimai pretendams:

Į vyresniojo mokslo darbuotojo pareigas gali pretenduoti mokslininkai, paskelbė ne mažiau kaip 7 mokslinius straipsnius tarptautiniuose mokslo leidiniuose ir ne mažiau kaip 5 mokslinius straipsnius *Thomson Reuters Master Journal List* sąrašo ir jų aplinkos leidiniuose, iš jų po 2 atitinkamus mokslinius straipsnius per paskutinių 5 darbo metų laikotarpį. Dalyvavo mokslininkų rengime ir įvykdė bent vieną iš šių reikalavimų: buvo disertacijos gynimo tarybos narys, doktorantūros komiteto narys, oponavo disertaciją, vadovavo (vadovauja) doktorantui. Paskelbė ne mažiau kaip 5 mokslo populiarinimo straipsnius, jų paskelbė ir per paskutinių 5 darbo metų laikotarpį.

Į mokslo darbuotojo pareigas gali pretenduoti mokslininkai, paskelbė ne mažiau kaip 3 mokslinius straipsnius tarptautiniuose mokslo leidiniuose ir ne mažiau kaip 2 mokslinius straipsnius *Thomson Reuters Master Journal List* sąrašo ir jų aplinkos leidiniuose, iš jų po 1 atitinkamą mokslinį straipsnį per paskutinių 5 darbo metų laikotarpį. Paskelbė ne mažiau kaip 2 mokslo populiarinimo straipsnius, jų paskelbė ir per paskutinių 5 darbo metų laikotarpį.

Į jaunesniojo mokslo darbuotojo pareigas gali pretenduoti asmenys, turintys ne žemesnę kaip magistro kvalifikaciją laipsnį ar jam prilygintą aukštojo mokslo kvalifikaciją ir kurie paskelbė bent 1 mokslinį straipsnį *Thomson Reuters Master Journal List* sąrašo ir jų aplinkos leidiniuose per paskutinių 5 darbo metų laikotarpį.

1. Asmenys, pageidaujantys dalyvauti konkurse, pateikia šiuos dokumentus:
2. Prašymą dalyvauti konkurse, nurodant į kurias pareigas pretenduojama;
3. Asmens tapatybę įrodantį dokumentą ir jo kopiją;
4. Gyvenimo aprašymą;
5. Išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją liudijantčius dokumentus ir jų kopijas;
6. Valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą (jei turi) ir jo kopiją;
7. Šaukiamojo amžiaus asmenims – karo prievolininko statusą liudijantį dokumentą, kario arba šauktinio liudijimą;
8. Asmeninių privalumų sąrašą, kuriame pretendentas laisva forma nurodo savo įgūdžius ir dalykines savybes;
9. Mokslinių straipsnių sąrašą;
10. Kitus sąrašus, atitinkančius pareigybes, į kurią pretenduojama, reikalavimus.

Adresas teikti dokumentus: Akademijos g. 2, Vilnius, 212 kab.
Pasiteirauti: Tel. (8-5) 272 9898, el.p. rita.baliuleviciute@gamtostyrimai.lt
Dokumentų pateikimo terminas: 2014-02-28
Daugiau informacijos: www.gamtostyrimai.lt

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslui, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2013 m. skyrė 65 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas,
Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslolietuva.lt>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.